

ΤΟ ΧΑΡΤΟΝΟΜΙΣΜΑ — ΧΡΗΜΑ

ΑΥΤΑΠΑΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

ΚΡΙΤΙΚΟ ΔΟΚΙΜΙΟ

ΥΠΟ Σ. Μ.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Τὸ σύγχρονο ἱστορικὸ μέρος τῶν θεωριῶν γιὰ τὸ χρῆμα περιλαμβάνει φυσικὰ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Κνάππ, Κέυνες καὶ οἰκονομολόγους, ὅπως τὸν Μπέντιγκσεν, καθὼς καὶ θεωρητικούς τῆς σοσιαλδημοκρατίας—Κάουτσκυ καὶ Χίλφερντιγκ κατὰ κύριο λόγο, λεύμπωριστές, ὅπως τὸν Ρόις, τὸν Ἀμερικανὸ Γκάνσεν στὴ σειρά τῶν Κεϋνσιανῶν καὶ ἄλλους.

Ὁ Μπέντιγκσεν στέκεται στὶς ἴδιες βάσει, μὲ τὸν Κνάππ. Ἡ διαφορὰ εἶναι ὅτι «κοινωνικοποιεῖ» περισσότερο τὴ χρηματικὴ του θεωρία. Αὐτὸς ἀποδέχεται «ὅτι ἡ καπιταλιστικὴ κοινωνία ἀποτελεῖ μιὰ οἰκονομικὴ κοινότητα», ἡ ὁποία στηρίζεται σὲ μιὰ ἀμοιβαία ἀνταλλαγὴ ὑπηρεσιῶν :

«Ὁ θαυμάσιος, λέγει, αὐτὸς κοινωνικὸς μηχανισμὸς, ἡ ἐργασία αὐτὴ
» τῶν ὅλων γιὰ ὅλους στὴ βάση τῆς ἀρχῆς τῆς ἀτομικῆς ἐξισορρόπησης
» τῶν ὑπηρεσιῶν, ἔχει δυὸ προϋποθέσεις. Ἐχει πρὶν ἀπ' ὅλα τὴν καθο-
» λικὴ δυνατότητα τῆς καταμέτρησης τῆς ἀξίας, μὲ τὴν προσαρμογὴ τῆς
» ἀναγνωρισμένης ἀπὸ ὅλους μονάδας ἀξίας. Καὶ δεύτερον χρησιμοποιεῖ
» ἐνδείγματα ποὺ ἐκφράζουν τὴ μονάδα ἀξίας καὶ εἶναι ἀναγνωρισμένα
» ἀπ' ὅλους, σὰν ἐνδεικτικὰ προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν, καθὼς καὶ ἐνδει-
» κτικὰ τῆς ἀξίας αὐτῶν τῶν ὑπηρεσιῶν. Τὶς προϋποθέσεις αὐτὲς τὶς
» ἐκπληροῦν τὰ νομίσματα».

Τὴν μονάδα αὐτὴ ἀξίας ποὺ ἔχει τόσες ἀρετές, ὁ Μπέντιγκσεν τὴν ἀντιλαμβάνεται φυσικὰ στὸ καθαρὰ ἐξωτερικὸ φαινομενικὸ της μέρος, τὴν θεωρεῖ δὲ σὰν ἓνα ὁλοτελὲς «βοηθητικὸ μέσο ὑπολογισμοῦ» ἓνα εἶδος γενικοῦ ἐνδεικτικοῦ, μὲ τὸ ὁποῖο ἐκφράζεται ἡ ἀναλογικότητα κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν ἐμπορευμάτων. Καταλήγει δὲ καὶ πολὺ δικαιολογημένα στὸ ὅτι «ὅλο τὸ χρυσὸ χρῆμα μὲ τὴν ἐλεύθερη «νομισματοκοπία του εἶναι ἓνας ἀταβισμὸς»!! Στηρίζεται στὸν ἀταβισμὸ.

Οἱ θεωρητικοὶ τῆς σοσιαλδημοκρατίας καὶ πρὶν ἀπ' ὅλους ὁ Κάουτσκυ καὶ ὁ οἰκονομολόγος Χίλφερντιγκ, ὑποστηρίξανε γιὰ τὸ χρῆμα ἀπόψεις παραπλήσιες πρὸς τὶς νομιναλιστικὰς τῶν Κνάππ, Κέυνες καὶ Κονσόρτς. Ὁ Κάουτσκυ ἀναγνωρίζει τὴν ἱστορικὴ προέλευση τοῦ χρήματος, τὴν ἐμπορευματικὴν του ἰδιότητα, τὸ ρόλο του σὰν μέτρου ἀξιών καὶ μέσου κυκλοφορίας, τὸ ἀναντικατάστατο στὴν λειτουργία του, ὡς γενικοῦ ἰσοδύναμου, φορέα τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας. Λέγει δέ, ὡς πρὸς τὰ χαρτονόμισματα :

« Ἐπειδὴ σ' ἓνα στάδιο ἀνώτερης ἐξέλιξης τοῦ ἐμπορίου, ἐνὸς μεγάλου ἀντικαταστάσεως, τῶν συγκοινωνιῶν, τῆς ἀσφάλειας καὶ τῆς κυκλοφορίας, τὸ Ἐμπόρευμα—Χρῆμα μπορεῖ νὰ ἀντικατασταθεῖ μὲ ἀπλὰ ἐνδείγματα, θαρρεῖ κανεὶς πολλές φορές ὅτι τὸ χρῆμα δὲν εἶναι κανένα εἶδος ἐμπόρευμα, ἀλλὰ μόνον ἐνδειγμα ἐμπορεύματος. Καὶ ἐπειδὴ τὸ κράτος μὲ τὶς σφραγίδες του ἐγγυᾶται τὴν γνησιότητα καὶ τὴν πλήρη ἀξία ὠρισμένων ποσοτήτων ἀπὸ τὸ Ἐμπόρευμα—Χρῆμα, σχηματίζεται κανεὶς συχνὰ τὴν γνώμη, πῶς τὸ κράτος εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κάνει τὸ χρῆμα καὶ ποὺ καθορίζει τὴν ἀξία».

Οἱ ὀρθότατες ὁμῶς αὐτὲς παρατηρήσεις δὲν τὸν ἐμποδίζουν διόλου ἀπὸ τοῦ νὰ ὀδηγηθεῖ σὲ συμπεράσματα σφαλικά, ὅσο καὶ παράλογα. Λαμβάνεται ἐξ ἄλλου στὸ ὅτι τὸ Ἐμπόρευμα—Χρῆμα ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ χάρτινα ἐνδείγματα. «σ' ἓνα στάδιο ἀνώτερης ἐξέλιξης τοῦ ἐμπορίου», ὅπως λέγει. Ἐκεῖνο ποὺ ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ ἱστορία ζέρουμε, εἶναι ὅτι τὰ χαρτονόμισματα, σὰν ὑποκατάστατα μεταλλικῶν νομισμάτων πλήρους ἀξίας, ἐμφανισθήκανε περὶ τὸ τέλος τοῦ δέκατου ἑβδομοῦ αἰῶνα, δηλαδὴ κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀρχικῆς συσσώρευσης κεφαλαίου. Κυκλοφορήσανε, γιὰ πρώτη φορά, στὴ Βόρειο Ἀμερικὴ, μετέπειτα δὲ καὶ στὴ Γαλλία. Οὔτε ὁμῶς ὁ δέκατος ἑβδομος οὔτε ὁ δέκατος ὀγδοὺς ἀκόμα αἰῶνας, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι γνώρισαν «στάδια ἀνώτερης ἐξέλιξης τοῦ ἐμπορίου». Εἶναι ὡστόσο βέβαιο, ὅτι περὶ τὸ τέλος τοῦ δέκατου ὀγδοῦ αἰῶνα ἡ κυκλοφορία χαρτονομίσματος εἶχε πάρει μεγάλες διαστάσεις, τόσο στὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖες, ὅσο καὶ στὴ Γαλλία. Καὶ ὅτι στὴν ἀποικία τῆς Μασσαχουσέτης, ὅπου τὸ χαρτονόμισμα πρωτοεῖδε τὸ φῶς, στὰ 1690, κυκλοφόρησε σὲ τέτοιες ποσότητες, ὥστε ἐξήντα χρόνια μετὰ, δηλαδὴ στὰ 1749, κάθε χάρτινη μονάδα του νὰ μὴν ἀντιπροσωπεύει πιά, παρὰ τὸ ἓνα διωδέκατο τῆς ἀρχικῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας της. Στὴ Γαλλία πάλι ἡ ποσότητα τῶν ἀσινιάτων (assignats) ποὺ κυκλοφόρησαν ἀπὸ τὸ 1790 ὡς τὰ 1793, ἀνῆλθε ἀπὸ 400 ἑκατομμύρια σὲ 3,8 δις ἑκατομμύρια γαλλικὰς λίρες, ἡ δὲ ἀξία τους ἔπεφτε κατὰ 78%! Αὐτὰ ὡς πρὸς τὸ ἱστορικὸ μέρος.

Σφαιερὴ εἶναι φυσικὰ ἡ διατύπωση καὶ τὸ θεωρητικὸν τῆς μέρους ὅπου ὁ Κάουτσκυ ἱσχυρίζεται ὅτι ὑπὸ τὶς ὠρισμένες αὐτὲς συνθήκες ἐξέλιξης τῶν συγκοινωνιῶν, τοῦ ἐμπορίου κ.τ.λ. «τὸ Ἐμπόρευμα—Χρῆμα μπορεῖ νὰ ἀντικατασταθεῖ μὲ ἀπλὰ ἐνδείγματα».

Τὸ Ἐμπόρευμα—Χρῆμα μπορεῖ νὰ ὑποκατασταθεῖ ἀπὸ χάρτινα ἐνδείγματα, μόνον ὅμως σὲ ὠρισμένες λειτουργίες του καὶ ὄχι σ' ὅλες. Σὰν μέσο κυκλοφορίας π.χ. ἢ σὰν μέσο πληρωμῆς, δέχεται ὑποκατάσταση. Στις ἄλλες ὅμως ιδιότητές του εἶναι ἀναντικατάστατο. Ξέρουμε ὅμως ὅτι ἡ κυριώτερη ιδιότης τοῦ χρήματος εἶναι νὰ ἐνοποιεῖ, καὶ νὰ ἐκφράζει κατὰ τὴν κοινωνικὴ διαδικασίαν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἐμπορευμάτων, τὶς ποσότητες ἀξιών πού περιέχονται στὸ καθένα τους. Νὰ κοινωνικοποιεῖ τὴν ιδιαίτερη ἀτομικὴ ἐργασία πού τὰ παρήγαγε, νὰ ἐπιβεβαιώνει καὶ νὰ δικαιώνει τὴ χρησιμότητα καὶ τὴν ἀναγκαιότητά της. Τὴν ιδιότητά του αὕτη τὸ χρῆμα τὴν ἐξωτερικεύει πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνταλλακτικὴν διαδικασίαν τῆς ἐμπορευματοτικῆς κυκλοφορίας, στὴν ὅποιαν τὰ ἐμπορεύματα μπαίνουν τὸ καθένα μὲ τὴν ἀξίαν τους ἀναγραμμένη στὴν προμετωπίδα του, διατυπωμένη σὲ χρῆμα. Μπαίνουν δηλαδὴ μὲ καθωρισμένη τὴν τιμὴ τους.

Ἡ ἐλαττωματικὴ αὕτη κατανόησις τοῦ ρόλου τοῦ χρήματος, ὁδηγεῖ τελικὰ τὸν συγγραφέα στὸ νὰ ὑποστηρίξει ὅτι τὰ χρήματα δὲν ἔχουν ἄλλη ὑπόστασις, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑπόστασιν ἑνὸς τεχνικοῦ μέσου προσωρισμένου νὰ διευκολύνει τὶς ἀνταλλαγές. Καὶ ὅτι θὰ ὑπάρχουνε πάντα ἄσχετα πρὸς τὸ δεδομένο κοινωνικὸ περιβάλλον. Ἐξανίσταται μάλιστα ὁ Κόουτσκι κατὰ τῶν σοσιαλιστῶν ἐκείνων πού πιστεύουν τὸ ἀντίθετο :

« Ὑπάρχουνε, λέγει, ὥστούτω καὶ σήμερα ἀκόμα σοσιαλιστές πού θεωροῦνε ἀπαραίτητο νὰ καταργηθεῖ τὸ χρῆμα. Αὐτοὶ δὲν ξέρουνε νὰ ξεχωρίζουν ἀνάμεσα Τεχνικὴ καὶ Οἰκονομία. Ἐνὰ δὲ μέσο τεχνικὸ—τὸ χρῆμα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο—τὸ καθιστοῦνε ὑπεύθυνο, γιὰ ἐμπόδια, πού ὑπὸ ὠρισμένες οἰκονομικὰς συνθήκας, συνδέονται μὲ τὴν χρῆσιν του».

Ὁ τελειωτικὸς αὐτὸς προσδιορισμὸς τοῦ χρήματος ὡς τεχνικοῦ μέσου, ὠθεῖ τὸν συγγραφέα στὸ νὰ ἀπορρίψει ὁλοτελῶς τὴν κοινωνικὴ φύσιν πού ἔχει τὸ χρῆμα. Τὸν ὁδηγεῖ μάλιστα καὶ πιὸ μακριά. Μέχρι τοῦ σημείου πού νὰ ὑποστηρίξει πῶς εἶτε ἀπ' εὐθείας ἀνταλλάσσονται τὰ ἐμπορεύματα, τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο ἢ πωλοῦνται καὶ ἀγοράζονται μὲ χρήματα, δὲν ἔχει καμμιά οὐσιαστικὴ σημασία! Ἐπειδὴ, λέγει, νὰ χρήματα δὲν ἀποτελοῦνε παρὰ μιὰ τεχνικὴ διευκόλυνση τῆς ἰδίας διαδικασίας. Ὁ Κόουτσκι κηρύσσεται ἔτσι πολέμιος τῆς μαρξικῆς θεωρητικῆς, κατὰ τὴν ὅποιαν τὸ σχῆμα : Ἐμπόρευμα—Χρῆμα—Ἐμπόρευμα :

E—X—E

δὲν ἔχει τὸ Χρῆμα (X) ὡς «διευκολυντικὸ ἐνδιάμεσο» καὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς στοιχεῖο πού μπορεῖ νὰ ἐκφράσει διάσπαση. Ἐπειδὴ στὸ σχῆμα αὐτὸ περιλαμβάνονται δύο πράξεις : Μιὰ πώλησις (E—X) καὶ μιὰ ἀγορά (X—E), πράξεις πού μπορεῖ, νὰ χωρισθοῦν καὶ νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅπως συμβαίνει καὶ κατὰ τὶς κρίσεις.

Ἀντιπροσωπευτικώτερος τύπος τῆς σοσιαλδημοκρατίας στὴν οἰκονομολογία, πασίγνωστος γιὰ τὸ ἔργο του, τὸ «Χρηματιστικὸ κεφάλαιον», ὁ Χίλφερντιγκ, ἀποδέχεται γιὰ τὸ χρῆμα ὅτι εἶναι *ipso facto* μιὰ ἀνταλλακτικὴ ἔννοια (κοντσέπτ) ποὺ ἀνέκυψε, λέγει, μέσα ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴ καὶ δὲν ἔχει ἄλλη προϋπόθεση, ἔξω ἀπὸ τὴς συνθῆκες ἀνταλλαγῆς, ποὺ τὸ φέρανε στὴν ἐπιφάνεια. Ὑποστηρίζει μάλιστα ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρξει «καθαρὰ χάρτινη νομισματικὴ κυκλοφορία» καὶ πῶς :

«Τὸ χαρτονόμισμα ἀποκτᾷ πλήρη ἀνεξαρτησία ἀπὸ τὴν ἀξία τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀντανακλᾷ ἄμεσα τὴν ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων».

Προχωρεῖ δὲ ὁ Χίλφερντιγκ ἀκόμα περισσότερο πρὸς τὴν λεωφόρο τοῦ νομιναλισμοῦ. Φθάνει μέχρι τοῦ νὰ ἀρνεῖται ὁλοτελῶς στὸ χρῆμα τὴν ἰδιότητα μέτρου ἀξίας ποὺ τὴν ἔχει καὶ ὅταν ἀκόμα ὑπάρχει καθιεστώως χαρτονομίσματος ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, ἀντὶ δὲ γιὰ ἐνδειγμα χρυσοῦ, τὸ Χαρτονόμισμα τὸ ἀνακηρύσσει σὲ ἄμεσο ἐνδειγμα τῆς ἀξίας τῶν ἐμπορευμάτων. Παραπλήσια γνώμη ἔχει ἄλλωστε καὶ γιὰ τὰ μεταλλικὰ νομίσματα. Διατείνεται ὅτι ἡ ἀξία τους δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀξία τοῦ χρυσοῦ, ἀλλὰ ὅτι προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ κράτος. «Χάρις λέγει, στὴν κρατικὴ ἀνάμιξη, καθορίζονται οἱ ἀνταλλακτικὲς σχέσεις μεταξὺ : Χρυσοῦ, νομίσματος καὶ ἐμπορευματικῆς μάζας».

Ὁ Χίλφερντιγκ ὑποστηρίζει τελικὰ ὅτι στὴ σφαῖρα τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας, ἡ ἀναρχία καὶ τὸ ἐνστικτωδὲς ποὺ εἶναι χαρακτηριστικὰ τοῦ καπιταλισμοῦ, ὑποχωροῦν σὲ μιὰ σχεδιασμένη, κανονικότητα. Ἡ γνώμη του δὲ αὕτὴ δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μέρος τῆς ὅλης θεωρίας του περὶ «ὀργανωμένου καπιταλισμοῦ» στὴν ὁποία ἡ ἱστορία ἡ ἴδια ἐδῶκεν ἥδη μιὰ συντριπτικὴ ἀπάντηση.

* *

Ἡ μαρξικὴ θεωρία γιὰ τὸ ὑποκατάστατο χρῆμα, δηλαδή τὸ χαρτονόμισμα, ἀποσαφηνίζεται ἀπὸ τὸν Μάρξ στὸ πρῶτο Βιβλίον τοῦ Κεφαλαίου, κατὰ τὸν ἀκόλουθο τρόπο :

«Τὸ Χαρτονόμισμα—Χρῆμα εἶναι ἡ ἐνδειγμα χρυσοῦ ἡ ἐνδειγμα μεταλλικοῦ νομίσματος. Ἡ σχέση ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα σ' αὐτὸ καὶ στὰ ἐμπορεύματα, συνίσταται ἀπλούστατα στὸ ὅτι οἱ ἴδιες ποσότητες χρυσοῦ ποὺ ἐκφράζονται ἰδεατὰ στὶς τιμὲς τῶν ἐμπορευμάτων, ἀντιπροσωπεύονται συμβολικὰ ἀπ' αὐτό. Δὲν εἶναι, κατὰ συνέπειαν, τὸ Χαρτονόμισμα—Χρῆμα ἐνδειγμα ἀξίας, παρὰ μόνον ἐνῶσω ἀντιπροσωπεύει ποσότητες χρυσοῦ οἱ ὁποῖες, ὅπως καὶ ἄλλες ποσότητες τῶν ἐμπορευμάτων εἶναι καὶ αὐτὲς ἐπίσης ποσότητες ἀξίας.

Ἡ ἀποδοχὴ τῆς μαρξικῆς αὐτῆς ἐρμηνείας γιὰ τὸ Χαρτονόμισμα καὶ τὴν ὑπόστασή του ὀδηγεῖ κατ' εὐθείαν στὴν ἀπόψη, ὅτι τὰ χαρτονομίσματα δὲν ἔχουν δική τους χωριστὴ ὑπαρξὴ καὶ ὅτι αἱ κανόνες κυκλοφορίας μεταλλικοῦ

χρήματος θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν ἰσχὺν καὶ ὑπὸ καθεστῶς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας χάρτινον νομίσματος. Στὴν τελευταία αὐτὴ περίπτωση θὰ ἦταν λογικὸ νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι :

«1) Ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία ὅλης τῆς μάζας τοῦ Χαρτονομίσματος
» καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἀξία ἐκείνης τῆς ποσότητος χρυσοῦ ἢ ἀργυροῦ
» πού, στὴ δεδομένη στιγμή, εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν κυκλοφορία» καὶ
» 2) Ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία κάθε μονάδας χαρτονομίσματος ἰσοῦται
» πρὸς τὴν ἀξία ἐκείνης τῆς ποσότητος χρυσοῦ ἢ ἀργυροῦ, πού εἶναι ἀπα-
» ραίτητη γιὰ τὴν κυκλοφορία, ἂν τὴν διαιρέσουμε μὲ τὴν ποσότητα
» χαρτονομίσματος πού μπαίνει πραγματικὰ στὴν κυκλοφορία»

Στὸ μέτρο λοιπὸν πού οἱ ποσότητες χάρτινων ἐνδειγμάτων ἐν κυκλοφορίᾳ θὰ βρίσκονται σὲ ἀνταπόκριση πρὸς τὴν ἀναγκαίαν μάζα μεταλλικοῦ χρήματος, θὰ εἶχαμε πραγματικὰ νὰ κάνουμε μὲ τοὺς ἴδιους νόμους κυκλοφορίας μεταλλικοῦ νομίσματος καὶ τίποτε δὲν θὰ ἄλλαζε ὡς πρὸς τὶς σχέσεις τοῦ χρήματος καὶ τῶν ἐμπορευμάτων ἀπὸ πλευρὰ νομισματικῇ. Θὰ λέγαμε τότε σύμφωνοι σ' αὐτὸ μὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς προκατόχους μας, πὼς ἡ μάζα τοῦ νομίσματος ἐν κυκλοφορίᾳ—μεταλλικοῦ ἢ χάρτινου θὰ μᾶς ἦταν ἀδιάφορο—δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἰσοῦται πρὸς τὸ ἄθροισμα τῶν τιμῶν τῶν ἐμπορευμάτων πού ἔχουν πωληθεῖ. μείον τὶς ἐπὶ πιστώσει πωλήσεις, σὺν τὰ ποσὰ τῶν πρὸς ἐξόφληση ὀφειλῶν, μείον τὶς πράξεις πού συμψηφίζονται. Τοῦ ὅλου αὐτοῦ διαιρουμένου μὲ τὴν μέση ταχύτητα κυκλοφορίας τοῦ χρήματος, νοητοῦ καὶ στίς δυὸ ἰδιότητές του—μέσου κυκλοφορίας καὶ μέσου πληρωμῆς. Ἐνας νόμος θὰ ἀνέκυπτε τότε, σημασίας θεμελιακῆς γιὰ μιὰ ὁμαλὴ νομισματικὴ λειτουργία. Ὁ νόμος πού μᾶς τὸν ἀναφέρει ὁ Μάρξ στὸ περὶ νομίσματος κεφάλαιο τοῦ πρώτου βιβλίου, ὅπου λέγει ὅτι :

«Νόμος εἰδικὸς γιὰ τὴν κυκλοφορία χαρτονομίσματος δὲν θὰ μπο-
» ροῦσε νὰ προκύψει, παρὰ ἀπὸ τὸν ρόλο του σὰν ἀντιπρόσωπου τοῦ χρυ-
» σοῦ ἢ τοῦ ἀργυροῦ, ὁ νόμος δὲ αὐτὸς εἶναι πολὺ ἀπλός : Συνίσταται
» στὸ ὅτι ἡ ἐκδοσὴ Χαρτονομίσματος θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογη πρὸς
» τὴν ποσότητα χρυσοῦ (ἢ ἀργυροῦ) τὴν ὁποία συμβολίζει καὶ ἡ ὁποία
» θὰ ἔπρεπε πραγματικὰ νὰ κυκλοφορεῖ».

Φθάνουμε τώρα σὲ μιὰ σταθερὴ ἀφετηρία, ἀπὸ ὅπου μπορούμε νὰ προχωρήσουμε : Τὸ Χαρτονόμισμα, ἐνδειγμα χωρὶς δική του ἀξία, μπορεῖ νὰ ὑποκαταστήσει τὸ μεταλλικὸ νόμισμα στίς ὀρισμένες λειτουργίες του ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι οἱ ποσότητες τὶς ὁποῖες ἐκάστοτε κυκλοφορεῖ θὰ ἀνταποκρίνονται πρὸς τὶς ποσότητες μεταλλικοῦ χρήματος ἀναγκαίου γιὰ τὴν κυκλοφορία. Οἱ ποσότητες αὐτές, ἂν καὶ διακυμαίνονται ἀπὸ ἐποχιακοὺς καὶ ἄλλους λόγους, εἶναι ὥστόσο δεδομένες γιὰ τὴν κάθε χώρα, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψιν τὴν πείρα τῆς νομισματικῆς τῆς κυκλοφορίας.

Τὸ ὅτι ὁμως ἓνα χάρτινο νόμισμα ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, χωρὶς καμμία ἄλλη ἀξία ἔξω ἀπ' αὐτὴν ποὺ ὁ νόμος τοῦ προσδιορίζει, μπορεῖ νὰ ὑποκαταστήσῃ ἓνα νόμισμα ἀληθινὸ—χρυσὸ ἢ ἀργυρὸ—καὶ νὰ λειτουργήσῃ σὰν ὑποκατάστατό του, ἀποδεικνύει ὅτι τὸ νόμισμα διχάζεται, ὅτι ἡ ὀνομασία καὶ τὸ περιεχόμενό του μπορεῖ νὰ χωρισθοῦν καὶ ἡ αὐτὴ ἀξία ποὺ θὰ εἶχε ἓνα ἐμπόρευμα νὰ βρεῖ ἔτσι μιὰ διπλὴ ἔκφραση: 'Ονομαστικὴ μὲν ἔκφραση πάνω σὲ μιὰ μάζα χαρτονομίσματος Χ, πραγματικὴ δὲ ἔκφραση πάνω σὲ μιὰ μάζα μεταλλικοῦ χρήματος Χ^ο, ἀνεξάρτητα ἀν ἡ διαφορὰ εἶναι σχέση ποσότητος ἐνδειγματικοῦ μέσου πρὸς πραγματικὸ νόμισμα, ἀναγωγὴ τῆς μονάδας μεταλλικοῦ χρήματος στὸ χάρτινο πολλαπλάσιό της.

Ὁ διχασμὸς τοῦ νομίσματος, ὁ χωρισμὸς τῆς ὀνομαστικῆς ἀπὸ τὴν πραγματικὴν τοῦ ἀξία, συνιστᾷ μιὰ ἱστορικὴ πραγματικότητά, ἐνῶ ἀποτελεῖ ταυτόχρονα τὴν πηγὴν ὅλων τῶν συγχύσεων. Ὁ διχασμὸς αὐτὸς ἀνακύπτει ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ιδιότητα ποὺ ἔχει τὸ χρῆμα, σὰν μέσο κυκλοφορίας, ἀπὸ τὴν λειτουργία του σὰν ἐνδιάμεσου στὴν ἀνταλλαγὴ τῶν ἐμπορευμάτων, ὅπου ἐναλλάσσεται ἀκατάπαυστα μ' αὐτὰ καὶ τὰ ἀπώθει συνεχῶς ἀπὸ τὴν σφαῖρα τῆς κυκλοφορίας στὴν σφαῖρα τῆς ἀτομικῆς ἢ παραγωγικῆς κατανάλωσης ἐνῶ αὐτὸ μένει διαρκῶς στὴν κυκλοφορία. Ἡ ἐπέμβασή του εἶναι προσωρινή, εἶναι στιγμιαία, ἐπεὶδὴ γιὰ τὸν κάτοχο τοῦ ἐμπορεύματος ποὺ πούλᾳ σήμερα γιὰ νὰ ἀγοράσῃ αὐριο δὲν εἶναι τὸ χρῆμα ποὺ ἔχει σημασία, ἀν εἶναι μεταλλικὸ ἢ χάρτινο. Σημασία ἔχει τὸ ἐμπόρευμα ποὺ θὰ ἀγοράσῃ ἐναντι τοῦ ἄλλου ποὺ ἔξεποίησε. Στὴν ἀνταλλακτικὴ διαδικασίαν τῶν ἐμπορευμάτων, ὅπου τὸ χρῆμα ἐπεμβαίνει ὄχι σὰν αὐτοτελὲς ἐνσάρκωση ἀξίας, ἀλλὰ σὰν προσωρινὸ ἐνδιάμεσο, δὲν βαρύνει ἰδιαίτερα ἀν τὸ χρῆμα αὐτὸ εἶναι μεταλλικὸ νόμισμα πλῆρους ἀξίας ἢ ἀν εἶναι χάρτινο ἐνδειγμα ὑποκατάστατο νομίσματος χρυσοῦ.

Ἐρχονται κατόπι οἱ φυσικὲς αἰτίες καὶ τὰ ἱστορικὰ δεδομένα ποὺ αἰτιολογοῦν τὸ διχασμό. Στις πρῶτες πρέπει νὰ κατατάξουμε τὴν ἀπώλεια βάρους ποὺ ὑφίστανται τὰ μεταλλικὰ νομίσματα—χρυσὰ ἢ ἀργυρὰ—κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς κυκλοφορίας, λόγῳ τριβῆς:

«Τὰ χρυσὰ ἢ ἀργυρὰ νομίσματα, λέγει ὁ Μάρξ, φθείρονται κατὰ τὴν
 » κυκλοφορίαν τους, ἄλλα περισσότερο καὶ ἄλλα λιγώτερο. Σὲ κάθε βῆμα
 » ποὺ κάνει μιὰ γουινέα, χάνει κάτι ἀπὸ τὸ βάρος της, παρόλο ποὺ δια-
 » τηρεῖ τὴν ὀνομασίαν της. Ὁ τίτλος καὶ ἡ ὕλη, ἡ μεταλλικὴ οὐσία καί:
 » νομισματικὴ ὀνομασία ἀρχίζουν ἔτσι νὰ χωρίζουν. Νομίσματα τοῦ ἴδιου
 » ὀνόματος γίνονται ἄνισης ἀξίας ἐπεὶδὴ δὲν ἔχουν πιά τὸ ἴδιο βάρος».

Ὡς πρὸς τίς δεύτερες, τίς ἱστορικὰς αἰτίες, πρέπει νὰ ἀναφέρουμε τὴν συστηματικὴ παραποίηση, τὴν κιβδηλία. Νομίσματα λιποβαρῆ κυκλοφοροῦσα στὴ θέση νομισμάτων μὲ πλήρη ἀξία, ἐνῶ ταυτόχρονα ὑποκατάστατα μέταλλα—μολύβι ἢ χαλκός—καταλαμβάνανε ὁλοένα καὶ πλεονάζουσα θέσιν στὴ σύμμιξιν τους μὲ τὸ χρυσὸ ἢ τὸν ἄργυρο. Ὅπως ὁ σοβιετικὸς οἰκονομολόγος

συγγραφέας Μπέργκελ παρατηρεῖ, οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες στὴν ἀρχαία Ἀθήνα, μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο, καὶ συγκεκριμένα κατὰ τὰ ἔτη 407-406 πληρωνότανε σὲ δῆθεν ἀσημένιες δραχμές, πού στὴν πραγματικότητα δὲν ἦτανε παρὰ μολυβένιες μὲ ἀργυρὸ ἐπικάλυμμα. Τὸ ρωμαϊκὸ δηνάριο, νόμισμα ἀργυρὸ μὲ $1/20$ ὡς $1/10$ σύμμιξη μὲ ξένα μέταλλα τὸν καιρὸ τοῦ Νέρωνα, ἔφτασε νὰ ἔχει τὸ $1/5$ ξένα μέταλλα ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ τὸ $1/4$ ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου. Πολὺ δὲ λιγώτερο ἀπὸ τὸ μισό, τὸν καιρὸ τοῦ αὐτοκράτορα Σεπτίμου Σεβήρου. Γενικὰ δὲ τὰ ρωμαϊκὰ νομίσματα χάσανε πολὺ ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ ὀνομαστικὴ τους ἀξία κατὰ τὸν τρίτο π.Χ. αἰῶνα καὶ τοῦτο ἐξ αἰτίας τῶν πολέμων μὲ τὴν Καρθαγένη. Χειρότερη ἔγινε ἡ κατάσταση χρηματικῆς κυκλοφορίας κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ὅπου κάθε σχέσις ἀνάμεσα στὴν ὀνομαστικὴ καὶ στὴν πραγματικὴ ἀξία τῆς μονάδας, ἀνάμεσα στοῦ βάρους καὶ τὴν ὀνομασίᾳ της, εἶχε διασπασθεῖ. Ἔτσι, κατὰ τοὺς αἰῶνες μεταξύ 1280 καὶ 1616, ἡ ἀγγλικὴ πέννα ἔχασε τὸ $2/3$ τοῦ βάρους της καὶ τὸ παρισινὸ denier ἀπὸ 1 καὶ $1/2$ γραμμαρίο ἀσήμι πού περιεῖχε κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα, ἔφτασε νὰ ἔχει κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα, μόνο 0.4 τοῦ γραμμαρίου ἀσήμι. Τὸ γερμανικὸ πφένιχ πάλι τοῦ Κιέλου, ἀπώλεσε μέσα σὲ 100 χρόνια καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ δέκατου τρίτου ὡς τὸ τέλος τοῦ δέκατου τέταρτου αἰῶνα, πάνω ἀπὸ δέκα ἐπτὰ φορές ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ του βάρος. Στὸ τέλος τοῦ δέκατου ἑβδομου αἰῶνα τὰ μεταλλικὰ νομίσματα εἶχανε κιόλας ἀρχίσει νὰ τὰ ὑποκαθιστοῦν μὲ νομίσματα χάρτινα.

Στὴν ἐποχὴ μας τέλος καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τίς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνός μας καὶ μετέπειτα ὁ διχασμὸς ἀνάμεσα στὴν ὀνομαστικὴ ἀξία καὶ στοῦ περιεχόμενου ἔγινε μεγαλύτερος. Τὰ νομίσματα, στὴ σχέσις τους τὰ μὲν πρὸς τὰ δέ, χάσανε ὅλα πάνω ἀπὸ τὸ μισὸ τῆς συναλλαγματικῆς ἀξίας πού εἶχανε στὰ 1913, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἐλβετικὸ φράγκο. Στὴν ἀπώλεια τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς συναλλαγματικῆς ἀξίας πρῶτῃ ἔρχεται ἡ δραχμὴ. Ἀκολουθοῦνε, τὸ ἰαπωνικὸ γιέν καὶ ἡ ἰταλικὴ λιρέττα. Γενικὰ, ἂν πάρουμε τὸ ἔτος 13 κατὰ τὸ ὅποιο ὑπῆρχε ἰσοτιμία πρὸς τὸ χρυσό, ὡς ἀφετηρία γιὰ νὰ προβοῦμε σὲ συγκρίσεις ὅσον ἀφορᾷ τὴν συναλλαγματικὴ ἀξία κατὰ τὰ ἔτη μεταξύ 1920 καὶ 1951 θὰ βρεθοῦμε μπροστὰ στὴν ἐξῆς εἰκόνα :

ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΑ ΣΕ ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΕΣ ΑΝΑΛΟΓΙΕΣ

$$1913 = 100$$

Νομίσματα	1920	1951
Δολλάριο	100—	59.1
Στερλίνα	71.8	34.0
Φράγκο βελγικὸ	32.7	6.12
Φράγκο γαλλικὸ	30.7	0.87
Φράγκο ἐλβετικὸ	79.8	70.6

Δραχμῇ	39.2	0.02
Φιορίνι	76.9	38.7
Λίρα αἰγυπτιακῇ	—	34.3
Λιρέττα	18.1	0.49
Κορόνα Σουηδίας	73.1	42.6
Κρουσέιρο Βραζιλίας	46.5	9.73
Ἰνδικὴ ρουπία	81.7	68.0
Δολλάριο Καναδᾶ	85.9	56.1
Λίρα Αὐστραλίας	—	27.2
Ἰαπωνικὸ γιέν	101.5	0.33

Ἄς μὴ νομισθεῖ πὺς ἡ ἀπώλεια τῆς συναλλαγματικῆς ἀξίας ποῦ γιὰ μερικὰ ἔθνικα νομίσματα φθάνει ὡς τὴν πλήρη ἐκμηδένιση, εἶναι συναλλαγματικὴ ἀπώλεια μόνο ποῦ θὰ μπορούσε ἴσως νὰ ἐκφράσει τίς μεγάλες ἀνακατατάξεις ποῦ γίνανε στὰ ἀποθέματα χρυσοῦ, τὰ μεγάλα ἀνοίγματα στὰ ἐμπορικὰ ἰσοζύγια καὶ στὰ ἰσοζύγια τῶν λογαριασμῶν καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἡ δὲν ἔχει καὶ τόση σχέση μὲ τὴν ἐσωτερικὴ—ἐθνικὴ—ἀγοραστικὴ ἀξία τῶν ἰδίων αὐτῶν νομισμάτων. Ὁ πίνακας ποῦ παραθέτουμε ἐδῶ διασαφηνίζει ἀπόλυτα καὶ αὐτὴ τὴν πλευρά :

ΑΓΟΡΑΣΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ

1939 = 100

<u>Νομίσματα</u>	<u>1946</u>	<u>1951</u>
Δολλάριο	63.6	43.4
Στερλίνα	59.0	32.5
Φράγκο βελγικὸ	30.6	21.5
Φράγκο γαλλικὸ	16.2	3.8
Φράγκο ἐλβετικὸ	51.8	45.9
Δραχμῇ	0.7	0.3
Φιορίνι	41.8	26.5
Μάρκο Δ. Γερμανίας	63.3	40.3
Κορώνα δανικὴ	56.3	31.6
Κορώνα σουηδικὴ	62.0	38.3
Κορώνα νορβηγικὴ	60.2	39.2
Λίρα τουρκικὴ	23.8	20.8
Λίρα Αἰγύπτου	32.5	27.6
Λιρέττα	36.0	1.9
Κρουσέιρο Βραζιλίας	37.9	17.7
Ρουπία Ἰνδικὴ	39.7	24.2
Δολλάριο Καναδᾶ	71.3	41.6
Λίρα Αὐστραλίας	70.9	36.2
Ἰαπωνικὸ γιέν	9.1	0.4

Στὴ σύγκριση μεταξύ τους οἱ δύο αὐτοὶ πίνακες ποὺ ὁ μὲν ἓνας τους ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικὴν ὁ δὲ δεύτερος τὴν ἐσωτερικὴν ἀξία τῶν νομισμάτων. μᾶς παρουσιάζουν κίνηση πρὸς μιὰ καὶ τὴν αὐτὴ διεύθυνση, πρὸς μιὰ καὶ τὴν ἴδια κατεύθυνση, πρὸς τὴν πτώση. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι δὲν ὑπάρχει συνταύτιση στὸ βαθμὸ στὸν ὅπου πίπτει ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ τους ἀξία. Ἡ κίνηση πρὸς τὴν πτώση, ἄλλοῦ εἶναι ἴση, ἄλλοῦ δὲ ἀνισή, ἀνισομερής. Οἱ διαφορὲς αὐτὲς ἐξηγοῦνται ἀπὸ τὶς ἰδιάζουσες συνθῆκες τῆς καθεμιᾶς χώρας. Ἐκεῖνο ποὺ ἔχει σημασίαν. ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐμᾶς ἐδῶ, εἶναι ὅτι ὁ διχασμὸς ἀνάμεσα στὴν ὀνομασία καὶ στὰ βάρη, στὴν ὀνομαστικὴν ἀξία καὶ στὴν πραγματικὴν τῶν νομισμάτων, ἔχει, στὴν ἐποχὴ μας εὐρυνθεῖ πάρα πολὺ. Ἐγίνε καθολικὸς.

Αὐτὸς ὁ διχασμὸς τοῦ εἶναι μέσα στὴ φύση τοῦ χρήματος, ἂν τὸ ἐξετάσουμε ὡς μέσο κυκλοφορίας, ἔχει μιὰ ὁλόκληρη ἱστορίαν ποὺ συμπίπτει νὰ εἶναι καὶ ἡ ἱστορία τῶν θεωριῶν γιὰ τὸ χρῆμα. Στὴν πάλιν κατὰ τῆς κιβδηλίας καὶ τῆς ἐπίσημης παραποιήσεως, εἶδαν ἄλλωστε τὸ πῶς οἱ πρῶτες θεωρίαι γιὰ τὸ νόμισμα καὶ τὴν κυκλοφορίαν του. Ἴσως δὲ νὰ μὴν εἶναι καθόλου τυχαῖο ὅτι ὁ αἰώνας μας πρὶν γνῶρισε τὶς πρὸ μεγάλης νομισματικῆς παραποιήσεως ἀπὸ ὅσας ἔχει ἰδεῖ ὁ κόσμος, εἶναι καὶ ὁ αἰώνας ὅπου οἱ χρηματικῆς θεωρίαι σταθῆκαν στὴν κορυφὴ τῶν προβλημάτων τῆς συντηρητικῆς οἰκονομολογίας.

Οἱ θεωρίαι αὐτὲς γιὰ τὶς ὁποῖες ἔγινε λόγος στὸ πρῶτο ἰδιαιτέρα μέρος, ἐξιδανικεύουν τὸ χρῆμα καὶ ἀπὸ ἀντικαθρεπτικὸ καὶ ἐκφραστικὸ τῶν σχέσεων ἀνταλλαγῆς πραγματικῶν ἐμπορευματικῶν ἀξιῶν ποὺ εἶναι, ἐπιδιώκουν νὰ τὸ καταστήσουν αὐτοδύναμο καὶ ρυθμιστικὸ τῶν ἰδίων αὐτῶν σχέσεων. Τὸ ἀποχωρίζουν ὁλοτελῶς ἀπὸ κάθε μεταλλικὸ περιεχόμενον καὶ τὸ μεταχειρίζονται ὅχι πιά σὰν ἐμπόρευμα—γενικὸ ἰσοδύναμον—μέτρο ἀξίας, ἀλλὰ σὰν σταθμητικὸ μέτρο ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὥστόσο, ἔξω ἀπὸ τὴν παλαιὰ τοῦ ὀνομασία δὲν τοῦ ἔχει μείνει τίποτε ποὺ νὰ θυμίζει τὸ ἐνδοξο παρελθόν του. Τὰ κιβδηλα, τὰ λιποβαρῆ καὶ λοιπὰ παραποιημένα νομίσματα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὀνομασίαν καὶ τὴ σφραγίδα τους, εἶχαν καὶ ἓνα βάρος, ἔστω μικρότερον ἀπὸ τὸ ἀρχικόν. Εἶχαν ἐπίσης καὶ μιὰ ὀρισμένη μίξη μετάλλων, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἦταν ἡ νόμιμη. Τὸ νέο νόμισμα ἀπλὸ χαρτὶ μὲ κρατικὴ ἐγγύησιν, δὲν ἔχει παρὰ μόνον τὴν ὀνομασίαν ποὺ τὸ συνδέει μὲ τὸ παρελθόν του. Ἐξακολουθεῖ νὰ λέγεται: Στερλίνα, δολλάριον, μάρκο, ρούβλι, δραχμή, κορώνα καὶ αὐτὸ εἶνε ὅλον.

Ἡ ἐξιδανίκευση τοῦ μεταλλικοῦ χρήματος, γράφει ὁ Μάρξ, ποὺ τὴν « προχάλεσεν ἡ ἴδια ἡ διαδικασία τῆς κυκλοφορίας, ὁ χωρισμὸς δηλαδὴ » τοῦ ὀνομαστικοῦ ἀπὸ τὸ πραγματικὸ του περιεχόμενον, ἐγένεν ἀντικείμενον ἐκμετάλλευσιν ἐν μέρει μὲν ἀπὸ τὸ κράτος, ἐν μέρει δὲ ἀπὸ ἀτομικοὺς τυχοδιωκτὰς ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς ποικιλόμορφους παραποιήσεις. « Ὡς » ἡ ἱστορία τῶν νομισμάτων, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ὥς τὸ τέλος τοῦ δέκατου » ὀγδοοῦ αἰῶνα, καταλήγει στὴν ἱστορίαν τῶν παραποιήσεων αὐτῶν, ποὺ » γινότανε, κατὰ συναγωνισμό καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη».

Θὰ λέγαμε ὅτι τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ τώρα. μὲ τὴν σύγχρονη νομισματικὴ ἱστορία, ποὺ κατέληξε κι' αὐτὴ νὰ εἶναι μιὰ ἱστορία ἀπὸ παραποιήσεις. Ἡ διαφορὰ εἶναι ὅτι οἱ παραποιήσεις αὐτὲς διενεργοῦνται τώρα ἰποκλειστικὰ ἀπὸ τὸ κράτος, χωρὶς ἀνταγωνισμό ἀτομικῶν τυχοδιωκτῶν. Ἀσχετα ἀν ἐκτελοῦνται ὅχι μόνον γιὰ νὰ ἱκανοποιηθοῦν κατεπείγουσες δημοσιονομικὲς ἀνάγκες, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀτομικὰ καπιταλιστικὰ ὀφέλη.

Ξέρουμε π.χ. ἀπὸ τὴν σύγχρονη οἰκονομικὴ ζωὴ ὅτι μιὰ ἐκδοσὴ χαρτονομίσματος πέραν ἀπὸ τὸ ἀναγκαῖο ποὺ θὰ ἀπέβλεπε νὰ καλύψει κατεπείγουσες κρατικὲς ὑποχρεώσεις, θὰ μπορούσε ταυτόχρονα νὰ προκαλέσει αὐτόματα μείωσιν τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ καὶ αὐξήσιν τοῦ ἀτομικοῦ κέρδους, δηλαδὴ ἀνακατανομὴ εἰσοδημάτων μέσω μιᾶς νέας ἀσυμμετρίας ποὺ θὰ συνεπέφερε ἢ διαταραχὴ στὶς σχέσεις τῶν τιμῶν τῶν συντελεστῶν. Ὅπως θὰ μπορούσε ἐπίσης νὰ ἀποτελέσει μιὰ μεταμφιεσμένη ἡμεσὴ φορολογία στὰ εἰσοδήματα τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, καθὼς καὶ ὅλων ὅσοι θὰ εἶχανε λάβει ἀπὸ τὸ κράτος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκδοσὴ καὶ ἡ κυκλοφόρησις νέων μαζῶν ἀναγκαστικοῦ χαρτονομίσματος εἶναι καὶ ταυτόχρονη νομισματικὴ ὑποτίμησις, ἡ ἀσυμμετρία ποὺ προκαλεῖται στὶς σχέσεις αὐτὲς εὐνοεῖ πάντα τὰ καπιταλιστικὰ στρώματα, ἐνῶ πλήττει ἡμεσᾶ τοὺς μισθωτοὺς καὶ τοὺς μικροπαραγωγούς.

Στὶς Ἐνωμένους Πολιτεῖες π.χ. κατὰ τὰ μεταπολεμικὰ ἔτη 1947—50, ποὺ μπορούμε νὰ τὰ θεωρήσουμε ἔτη διογκωμένης κυκλοφορίας καὶ νομισματικῆς ὑποτίμησις, ἡ ἐτήσια μᾶζα τῆς ἀπλήρωτης ἐπὶ πλεόν ἀξίας ποὺ ἰδιοποιήθηκαν οἱ ἐπιχειρηματίες ἀπὸ τὴν παραγωγικὴ ἐργασία τῶν μισθωτῶν, ἀνῆλθε, ἀπὸ 114,8 δις δολλάρια τοῦ ἔτους 1947, σὲ 124,7 δις τὸ 1948 καὶ σὲ 148,5 δις δολλάρια κατὰ τὸ ἔτος 1950. Τὴν αὐτὴ περίοδον ἡ μᾶζα τῶν μισθῶν τῶν παραγωγικῶν ἐργατῶν, ἀπὸ 38,3 δις ποὺ ἦτανε στὰ 1947 ἐφθανε—τέλος 1950—τὰ 39,9 δις δολλάρια, μόλις. Σ' ἓνα λοιπὸν καὶ τὸ αὐτὸ χρονικὸ διάστημα ἡ μὲν μᾶζα τῶν μισθῶν αὐξήθηκε κατὰ 1600 ἑκατομύρια δολλάρια, ἐνῶ ἡ μᾶζα τοῦ συνόλου τῆς ὑπεραξίας (κέρδη, τόκοι, πρόσδοι) αὐξανότανε κατὰ 33.700 ἑκατομ. δολλάρια. Τοῦτο σημαίνει αὐξήσιν τοῦ βαθμοῦ ἐκμετάλλευσης τῆς μισθωτῆς ἐργασίας στὰ ἐργοστάσια, κατὰ 73 %.

Ἄν θέλουμε τώρα νὰ σύρουμε ἀναλογίαις ὡς πρὸς τίς σχέσεις ποὺ ὑπάρχουν μεταξὺ τῆς συνολικῆς αὐτῆς ὑπεραξίας, τῆς συνολικῆς μᾶζας τῶν μισθῶν καὶ τῆς χρηματικῆς κυκλοφορίας, θὰ ἰδοῦμε π.χ. ὅτι κατὰ τὸ διάστημα μεταξὺ τοῦ προπολεμικοῦ ἔτους 1937 καὶ τοῦ μεταπολεμικοῦ ἔτους 1951, ἡ μὲν χρηματικὴ κυκλοφορία στὶς Ἐνωμένους Πολιτεῖες πῆγε, ἀπὸ 5,6 δις σὲ 26,3 δις δολλάρια, δηλαδὴ πενταπλασιάσθηκε. Τὰ κέρδη ὁμως τῶν καπιταλιστῶν—τὰ μικτὰ κέρδη—ἀπὸ 3,3 δις ποὺ ἦτανε στὰ 1938, φθάσανε τὰ 42,9 δις κατὰ τὸ ἔτος 1951, ποὺ θὰ εἶπαι ὅτι δεκατριπλασιάσθησαν. Τὸ ὑποτιμημένον δολλάριο ἔχει ἡμεσᾶ συμβάλει στοὺς διαφορισμούς αὐτοὺς τῶν εἰσοδημάτων.

ΥΠΟΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ

Μιά και ἡ διάσπαση ἀνάμεσα στὴν ὀνομασία καὶ στὸ βάρος ἀνάμεσα στὴν πραγματικὴ ἀξία καὶ στὴν ἐπίσημη ὀνοματολογικὴ ἀπομέτρηση τῆς, συντελεσθῇ, ἔχουμε μπροστά μας ἕναν πλήρη ἀποχωρισμὸ τοῦ nominal στοιχείου, ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸ μέρος του καὶ ἡ νομισματικὴ λειτουργία τοῦ χρυσοῦ ἀρχίζει νὰ ξεχωρίζει ἀπὸ τὴ χρηματικὴ λειτουργία του, σὰν ἐμπορεύματος—ισοδύναμου, μέτρου ἀξιών. Ὁ διαχωρισμὸς αὐτὸς καταλήγει στὴν ἀντικατάσταση τῶν χρυσῶν νομισμάτων ἀπὸ χάρτινα ἐνδείγματα, πού ὑπόκεινται κι' αὐτὰ στοὺς ἴδιους νόμους χρηματικῆς κυκλοφορίας, ὅπως καὶ ὁ χρυσός, μόνον ὅμως ἐπειδὴ ἀντιπροσωπεύουν τὸ χρυσὸ καὶ στὸν βαθμὸ πού τὸν ἀντιπροσωπεύουν. Κάθε μεταβολὴ στὶς ποσοτικὲς συσχετίσεις θὰ ὀδηγήσει ἀναπότρεπτα σὲ νομισματικὴ ὑποτίμηση καὶ ὑπὸ ὠρισμένες συνθῆκες σὲ πληθωρισμὸ.

Ἡ διάσπαση, ὁ ἀποχωρισμὸς τοῦ ὀνομαστικοῦ μέρους ἀπὸ τὸ πραγματικὸ περιεχόμενον, ἀπὸ τὴν ποσότητα δηλαδὴ καὶ τὸ ἐπίσημο βάρος τῆς μεταλλικῆς μονάδας, ἔχει μὲν ὡς ἐπακόλουθο τὴν ἀπώθηση τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος ἔξω τοῦ πεδίου τῆς καθαυτῆς κυκλοφορίας, δὲν συνεπάγεται ὅμως διόλου ὑποκατάσταση στὴν λειτουργία του σὰν μέτρου, ἀξίας, οὔτε φυσικὰ καὶ στὶς ἐξωτερικὲς πληρωμές, παρουσιάζει δέ, διὰ τὸν λόγον αὐτό, ὅλες τὶς θεωρίες περὶ τοῦ δυνατοῦ μιᾶς «καθαρὰ χάρτινης» νομισματικῆς κυκλοφορίας, σὰν ἀπλὲς absurdités.

Ὑπάρχει ἡ δὲν ὑπάρχει μετατρεψιμότητα, τὰ χάρτινα νομίσματα θὰ ὑποχρεωθοῦν νὰ ἐπαναλάβουν τὴν κίνηση τῶν μεταλλικῶν νὰ κάνουν δὲ ὅτι θὰ ἔκαναν καὶ ἐκεῖνα εἴτε σὰν ἐνδιάμεσα στὴν ἐμπορευματικὴ κυκλοφορία, εἴτε σὰν μέσα πρὸς τελικὴ ἐκκαθάριση ληξιπρόθεσμων ὑποχρεώσεων. Ἄν ὁ ἀριθμητικὸς τοὺς ὄγκος ἦταν εἴσος πρὸς τὸν ὄγκον τῶν πλήρους ἀξίας νομισμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἦταν ἀναγκαῖα γιὰ τὴν κυκλοφορία, τότε ἡ μετατρεψιμότητα δὲν θὰ ἔπαιζε τὸν ἀποφασιστικὸ ρόλον καὶ τὰ χάρτινα αὐτὰ νομίσματα, ἂν καὶ ὑποκατάστατα θὰ ἦταν σὰν ἀληθινὰ. Μόλις ὅμως ἡ σχέση αὐτὴ θὰ ἔτεινε νὰ διαταραχθεῖ, εἴτε γιὰ τὸ κράτος θὰ ἔθετε στὴν κυκλοφορία νέες ποσότητες χαρτονόμισμα, εἴτε γιὰ τὸ ἕνα παθητικὸ ἐξωτερικὸ ἰσοζύγιον θὰ ἐλάττωνε τὰ ἀποθέματα χρυσοῦ, εἴτε ἀκόμα καὶ ἀπὸ δυσπιστία πρὸς τὴν κυβέρνησιν, θὰ εἶχαμε τότε διαχωρισμὸ καὶ οἱ τιμὲς τῶν ἐμπορευμάτων δὲ θὰ ἦταν πιὰ ἐνιαῖες. Ἄν τὶς ὑπολογίζαμε σὲ πλήρους ἀξίας νομίσματα, θὰ παραμένανε ἀμετάβλητες, ἂν ὅμως τὶς λογαριάζαμε σὲ διογκωμένο, ὑποτιμημένο χαρτονόμισμα, θὰ ἦτανε πολλαπλάσιες.

Τὰ μεταλλικὰ νομίσματα—χρυσὰ ἢ ἀργυρὰ—καὶ ἂν ἀκόμα συνέβαινε νὰ πλεονάσουν, εἴτε γιὰ τὴν πέσαντι οἱ τιμὲς, εἴτε γιὰ τὴν περιορισμένην ἡ ἐμπορευματικὴ κυκλοφορία, δὲν θὰ δημιουργοῦσαν ποτὲ πληθωρικὴ πίεσιν. Θὰ εἶχαν ἀποσυνθεῖ αὐτόματα ἀπὸ τὴν κυκλοφορία καὶ θὰ εἶχαν ἀποθησαυρισθεῖ. Τὸ

ἴδιο θὰ συνέβαινε καὶ μὲ τὰ τραπεζογραμμάτια ἂν ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πιστωτικὰς ἔγγυήσεις εἶχανε καὶ μεταλλικὰς. Οἱ κάτοχοί τους θὰ τὰ προσκομίζανε στὶς Τράπεζες πρὸς ἀνταλλαγὴν.

Γιὰ τὸ Χαρτονόμισμα ὁμως, καθὼς καὶ γιὰ τὰ Τραπεζογραμμάτια ὑποχρεωτικὴ κυκλοφορία, τὰ πράγματα εἶναι διαφορετικά. Δὲν μποροῦν νὰ ἀποθησαυρισθοῦν τὰ ἴδια καὶ δὲν ἀνταλλάσσονται ἐλεύθερα μὲ χρυσό. Ἄν κατὰ συνέπεια ἐκδοθοῦνε σὲ πλεονάζουσες ποσότητες θὰ παραμείνουν στὴν κυκλοφορία μὲ συνέπεια ἄμεση τὴν ὑπονόμευση τῆς νομισματικῆς εὐστάθειας καὶ τὴν ἀποδιοργάνωση τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ἐπειδὴ ἡ ἐκδοσὴ τους δὲν ὑπαγορεύεται ἀπὸ ἀνάγκες χρηματικῆς κυκλοφορίας οὔτε καὶ γίνεται πρὸς πιστοδότηση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἡ ἀνταλλακτικὴ τους ἀξία πέφτει καὶ προκαλεῖται πληθωρισμός. Ἐνῶ ἓνας πληθωρισμός ὑπὸ καθεστῶς χρυσοῦ νομίσματος εἶναι, αὐτὸς καθ' ἑαυτόν, κάτι τὸ χωρὶς ἔννοια.

Ἡ ὑποτίμηση καὶ ὁ πληθωρισμός εἶναι καταστάσεις χωριστὲς ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ δὲν πρέπει νὰ ταυτίζονται. Οἱ λόγοι ποὺ μποροῦνε νὰ ὀδηγήσουν σὲ μιὰ νομισματικὴ ὑποτίμηση ὑπὸ καθεστῶς χαρτονομίσματος ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας μπορεῖ νὰ εἶναι πολλοὶ καὶ σημειώσαμε τοὺς κυριώτερους. Ἡ ὑποτίμηση ὁμως αὕτῃ δὲν εἶναι καὶ πληθωρισμός.

Ἡ ἀγοραία οἰκονομολογία καὶ ἡ οἰκονομικὴ δημοσιογραφία ἀποκαλοῦνε πληθωρισμὸ σχεδὸν κάθε γενικὴ ὕψωση τῶν τιμῶν. Ὅμως ξέρουμε ὅτι οἱ τιμὲς μπορεῖ νὰ ὑψωθοῦν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ τί συμβαίνει στὴ σφαῖρα τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας, εἴτε γιὰτὶ δημιουργεῖται μιὰ ὑπερμετρη ζήτησις, εἴτε γιὰτὶ σχηματίζονται μεγάλα ἀποθέματα, εἴτε γιὰτὶ παρουσιάζονται ἄλλες ταλαντεύσεις στὴν καπιταλιστικὴ παραγωγὴ, ὅπως καὶ γίνεται κατὰ τὴν περίοδον τῆς κυκλικῆς ἀνόδου μετὰ ἀπὸ μιὰ κρίση. Τὸ ἀντίθετον συμβαίνει ὅταν πέφτουν οἱ τιμὲς, κατὰ συνέπεια κρίσεως ἢ σὲ μιὰ ὑφεσις, ὅταν ἡ ζήτησις εἶναι περιορισμένη. Οἱ ἀγοραῖοι οἰκονομολόγοι λέτε τότε ὅτι ἔχουμε déflation. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους οἱ ἐρμηνεῖς γιὰ τὸν πληθωρισμὸ καὶ τὸν ἀντιπληθωρισμὸ, ἔχουνε τὴν πηγὴν τους στὶς ποσοτικὰς θεωρίαις, σύμφωνα πρὸς τὶς ὁποῖες οἱ τιμὲς προσδιορίζονται ἀπὸ τὶς ποσότητες τοῦ χρήματος ποὺ βρίσκεται στὴν κυκλοφορίαν. Ὅδηγοῦνε δὲ σὲ μιὰ σύγχυση ὡς πρὸς τὸ ὅτι εἶναι ὑποτίμηση καὶ κατὰ τί διαφέρει ἀπὸ τὸν πληθωρισμὸ.

Ὁ πληθωρισμὸς προϋποθέτει φυσικὰ Χαρτονόμισμα ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας καὶ ὄχι χρυσὸ ἢ ἀργυρὸ μεταλλικὸ νόμισμα. Προϋποθέτει ἐπίσης Χαρτονόμισμα ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας σὲ ποσότητες πλεονάζουσας, ποὺ θὰ εἰπεῖ χαρτονόμισμα ὑποτιμημένο. Αὐτὸ δὲ ἔσχετα μὲ τὸ ἂν ὁ ἴδιος ὁ πληθωρισμὸς θὰ ὀδηγήσει ἀργότερα σὲ νέας ὑποτιμήσεις. Ἀπαιτεῖ, τέλος, ὅπως οἱ νέες μάζες ὑποτιμημένο Χαρτονόμισμα ποὺ θὰ ἔχουν ριχθῇ στὴν κυκλοφορίαν νὰ εἶναι τόσο μεγάλες καὶ τόσο περίσσιες, ὥστε νὰ σχηματί-

ζουने διογκώματα στοὺς ἀγωγούς τῆς κυκλοφορίας καὶ νὰ τοὺς ἀποφράσσουν, Τότε ἔχουμε πληθωρισμό.

Τὴν ἔμφραξη αὕτη μπορούμε νὰ τὴν ἐννοήσουμε σὰν μιὰ δέσμευση, σὰν μιὰ καθήλωση σὲ ὀρισμένα σημεῖα τοῦ συστήματος νομισματικῆς κυκλοφορίας, μαζὼν ὑποτιμημένου Χαρτονομίσματος, κατὰ συνέπεια ἐπιβράδυνσης στὴν κυκλοφορία τῶν ἐμπορευμάτων. Παραγωγή καὶ ἀγοραπωλησία τῶν προϊόντων πέφτουν στὸ μεταξύ, οἱ ἀνάγκες σὲ χρῆμα γίνονται μικρότερες, ἐνῶ οἱ μάζες τοῦ Χαρτονομίσματος αὐξάνονται ὁλοένα. Ὑπάρχει φυγὴ ἀπὸ τὸ ὑποκατάστατο χρῆμα καὶ ὅλοι προτιμοῦν ἐμπορεύματα ἢ χρυσό. Ὅμως οἱ κάτοχοι τῶν ἐμπορευμάτων ἀποφεύγουν τὶς πωλήσεις. Ἡ δὲ ἐπικαταλαγὴ στὸ χρυσό παίρνει διαστάσεις τεράστιες. Τὸ πιστωτικὸ σύστημα διασαλεύεται. Οἱ πηγές του ποὺ εἶναι οἱ καταθέσεις κάθε φύσεως, στερεοῦν (1). Ἡ τραπεζικὴ πίστη ἢ ἴδια ἀχρηστεύεται. Ἐξαρθρώνεται καὶ παραμορφώνεται ἡ νομισματικὴ κυκλοφορία. Δὲν μπορεῖ πιά κανεὶς νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ πληθωρικὸ Χαρτονόμισμα οὔτε καὶ ὡς λογιστικὴ μονάδα, ἐπεὶδὴ ὑποτιμᾶται ἀκατάπαντα καὶ κάθε ὑπολογισμὸς δαπανῶν γίνεται. Ὑπὸ τὶς συνθῆκες αὐτές, ἀνέφικτος. Μῆτε καὶ ὡς μέσο κυκλοφορίας μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῇ, ἐπεὶδὴ οἱ παραγωγοὶ προτιμοῦν νὰ ἀνταλλάσσουν τὰ προϊόντα τους ἀπ' εὐθείας (trac) καὶ ὄχι μὲ τὸ ὑποκατάστατο Χαρτονόμισμα, ὡς ἐνδιάμεσο. Κάθε ἐπιτάχυνση τῆς κυκλοφορίας ἀπὸ στοιχεῖο εὐστάθειας ποὺ εἶνε ὑπὸ συνθῆκες σταθεροῦ νομίσματος, γίνεται τώρα αἰτία νὰ ἐπιτείνεται ὁ πληθωρισμὸς, ὑπὸ συνθῆκες πληθωρικοῦ νομίσματος.

Ἱστορικὲς περιπτώσεις τέτοιου πληθωρισμοῦ ἔχουμε τὴν γαλλικὴ τοῦ 1790—1796, κατὰ τὴν ὁποία ἡ μᾶζα τῶν ἀσινιάτων ποὺ ρίχτηκαν στὴν κυκλοφορία ἔφτασε τὰ 45,6 δισεκατομμύρια γαλλικὲς λίβρες κατὰ τὸ 1796, ἀπέναντι σὲ 400 μόνον ἑκατομμύρια ποὺ ἦταν στὰ 1790. Ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία τῶν πληθωρικῶν αὐτῶν ἀσινιάτων ἔπεσε στὰ 0,36 % τῆς ὀνομαστικῆς τους ἀξίας. Ἐχουμε κατόπιν τὴ ρωσικὴ περίπτωση, ὅπου ἐξ αἰτίας τῶν πολέμων κατὰ τοῦ Ναπολέοντα καὶ τῶν ἀλογάριαστων κρατικῶν δαπανῶν, ἡ κυκλοφορία ἀπὸ 212 ἑκατομμύρια χάρτινα ρούβλια ποὺ εἶταν στὰ 1800 ἔφθασε τὰ 900 ἑκατομμύρια κατὰ τὸ ἔτος 1814, μὲ παράλληλη πτώση τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας τῆς κάθε μονάδος στὸ 1/5 τῆς ὀνομαστικῆς. Ἐχουμε ἀκόμα τὴν ἀμερικάνικη περίπτωσι, ὅπου ἐξ αἰτίας τῶν πολέμων γιὰ τὴν Ἀνεξαρτησία, ἐπῆλθε πληθωρισμὸς καὶ ἓνα ἀσημένιο δολλάριο ἔφθασε—στὰ 1780—νὰ πληρώνεται μὲ 50-60 χάρτινα δολλάρια. Ἐχουμε τέλος τὴν ἀγγλικὴν περίπτωσι τῶν ἐτῶν 1797-1817 κατὰ τὰ ὁποῖα τὰ τραπεζογραμμάτια παύσανε νὰ ἀνταλ-

(1) Στὰ 1927 οἱ καταθέσεις στὶς γερμανικὲς Τράπεζες μόλις φθάνουνε τὰ 2 δις μάρκα ἀπέναντι σὲ 9 δις τοῦ εἶτανε στὰ 1910.

λάσσονται μὲ χρυσὸ καὶ μετατρέπηκαν σὲ χαρτονομίσματα ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας.

“Ὅλες ὁμῶς αὐτὲς οἱ περιπτώσεις πληθωρισμοῦ τῆς ἐποχῆς εἶχανε ἐπεισοδιακὸ καὶ τοπικὸ χαρακτῆρα. Δὲν ἦτανε διάρκειας καὶ δὲν ἦτανε παγκόσμιες, ὅπως ἐγίνε μετὰ τις περιπτώσεις τοῦ πληθωρισμοῦ τῶν δύο τελευταίων παγκόσμιων πολέμων καὶ μετὰ τὸ τέλος τους.

Η ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΤΟ ΧΑΡΤΟΝΟΜΙΣΜΑ

Τὸ πεδίου τῆς χρηματικῆς κυκλοφορίας ἐκτείνεται πέραν τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἐμπορευμάτων. ὅπου τὸ χρῆμα ἐπεμβαίνει ὡς μέσον κυκλοφορίας. Φθάνει στὴ σφαῖρα ἐκείνη τῆς ἀνταλλακτικῆς διαδικασίας, ὅπου οἱ πωλήσεις πραγματοποιοῦνται χωρὶς αὐτούσιο μετρητὸ νόμισμα, ἀλλὰ μὲ προθεσμίαν ὡς πρὸς τὴν καταβολὴν τῆς ἀξίας. Ἄν καὶ τὸ ἐμπόρευμα ἀπαλλοτριώνεται, ὁ πωλητὴς δὲν εἰσπράττει ἀμέσως τὴν ἀξίαν τοῦ σὲ χρῆμα. Στὴ θέσιν τοῦ τελευταίου αὐτοῦ ὑπεισέρχεται τώρα μιὰ συναλλαγματική, μιὰ ἐπιταγή, ἓνα γραμμάτιο. Πού θὰ ἐξοφληθεῖ κατὰ τὴ λήξιν τῆς προθεσμίας, ὁπότε καὶ θὰ καταβληθεῖ σὲ αὐτούσιο χρῆμα τὸ ἀναγραφόμενον χρέος. Μέσο πρὸς ἀπόσβεσιν χρεῶν τὸ χρῆμα, ἐκτελεῖ ἐδῶ λειτουργία ὅχι ἐνδιαμέσου. στὴν κυκλοφορίαν τῶν ἐμπορευμάτων—αὐτὰ ἔχουν ἤδη κυκλοφορήσει—ἀλλὰ τὴν λειτουργίαν μέσου πληρωμῆς.

“Ὅλες οἱ παρανοήσεις καὶ ὅλες οἱ αὐταπάτες ὡς πρὸς τὸ Χαρτονόμισμα εἶχανε καὶ ἐξακολουθοῦνε νὰ ἔχουνε τὴν πηγὴν τους στὴ λειτουργίαν τοῦ χρήματος, σὰν μέσου κυκλοφορίας. Ἡ δευτέρα συγκλίνουσα πού τροφοδοτεῖ τίς αὐταπάτες αὐτὲς καὶ ἐπιτείνει τὴν σύγχυσιν, ἀπορρέει ἀπὸ τὴν λειτουργίαν τοῦ ἴδιου χρήματος, σὰν μέσου πληρωμῆς. Ἄν στὴν ιδιότητά του ὡς μέσου κυκλοφορίας τὸ χρῆμα διχάζεται καὶ ἐκεῖ πού εἶχαμε μεταλλικὸ νόμισμα ἔχουμε τώρα ἓνα ἀπλὸ ὑποκατάστατο χαρτὶ ἐφήμερης κρατικῆς φερεγγυότητος, διχάζεται ἐμφανέστερα κατὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ ὡς μέσου πληρωμῆς. Ἐκεῖ ἀντὶ αὐτούσιο νόμισμα ἢ ὑποκατάστατο ἔχουμε τὸ γραμμάτιο, τὴν συναλλαγματική, τὴν ἐπιταγή, τὸ τραπεζογραμμάτιο. Τὴν θέσιν τοῦ πραγματικοῦ χρήματος τὴν παίρνει ἐδῶ τὸ πιστωτικὸ χρῆμα. Πάμε ἔτσι πλησίον πρὸς τὸ πεδίου τῆς πίστεως.

Τὸ πρῶτον πού θὰ εἶχε κανεὶς νὰ παρατηρήσει προκειμένου γιὰ τὰ πιστωτικὰ αὐτὰ μέσα κυκλοφορίας, εἶναι ὅτι ἂν δὲν ὑπῆρχαν δὲ θὰ ὑπῆρχε καὶ ἡ δυνατότητα νὰ ἀναπτυχθεῖ ἡ καπιταλιστικὴ παραγωγὴ στὸ βαθμὸ πού ἔχει ἀναπτυχθεῖ. Καὶ τοῦτο ἐπεὶ τὰ πολύτιμα μέταλλα πού ἐξορύσσονται καὶ μετατρέπονται σὲ χρῆμα δὲ θὰ μπορούσαν ποτὲ νὰ ἱκανοποιήσουν ποσοτικὰ τίς ἀυξανόμενες ἀνάγκας τῆς ἐμπορευματικῆς, κατὰ συνέπειαν δὲ καὶ τῆς χρηματικῆς, κυκλοφορίας. Οἱ διαστάσεις πού πῆρε κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα ἡ καπιταλιστικὴ παραγωγὴ στὸ σύνολό της εἶναι δυσανάλογα μεγαλύτερες ἀπὸ τὴν ἀύξηση πού σημείωσε ἡ ἐξόρυξιν πολυτίμων μετάλλων ἰδιαίτερα. Ἀνάμεσα

στά ἔτη 1868 καὶ 1929 νὰ ποῦμε, πού καταλαμβάνουνε μιὰ περίοδο καπιταλιστικῆς ἀκμῆς, ἡ μὲν παγκόσμια βιομηχανικὴ παραγωγή ἐξαπλασιάσθηκε σχεδόν, ἐνῶ ἡ ἐξόρυξι χρυσοῦ μόλις τριπλασιάσθηκε. Τὴν διαφορὰ ἀνάμεσα στὰ δύο ἐπίπεδα τὴν ἐκάλυψε ἡ πίστις, πού ἀναπτύχθηκε περισσότερο καὶ ἀπὸ τὴν παραγωγή τῆ βιομηχανικῆ γενικὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐξόρυξι χρυσοῦ, ἰδιαίτερα. Παραθέτουμε ἐδῶ μερικὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα :

ΠΑΡΑΓΩΓΗ—ΧΡΥΣΟΣ—ΠΙΣΤΗ

Ἔτος	Παγκόσμιος Βιο- μηχαν. παραγωγή	Ἐξόρυξι Χρυσοῦ	Συμψηφισμοὶ	
			Λονδίνου	N. Ὑόρκης
1868	100	100	100	100
1900	288	196	264	169
1913	424	360	482	304
1929	564	290	1321	1534

Βλέπουμε ἐδῶ, στοὺς δεῖκτες, ὅτι οἱ συμψηφισμοὶ πῆραν διαστάσεις τέτοιες, ὥστε νὰ ἀντικαθιστοῦνε τεράστιες ποσότητες χρῆμα πού ὑπὸ ἄλλες συνθῆκες θὰ ἦτανε ἀναγκαῖο γιὰ νὰ πληρωθεῖ ἡ ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων. Τὸ ποσοστὸ τῶν συναλλαγῶν πού καλύπτεται μέσα σ' ἓναν ἀμοιβαῖο χρεωπιστω-
τικό συμψηφισμό, χωρὶς νὰ παρεμβληθεῖ χρῆμα αὐτούσιο γιὰ τὴν πληρωμὴ ἀποτελεῖ μιὰ οἰκονομία χρήματος, πού ὀφείλεται στὴν πίστις. Ὅσο δὲ μεγαλύτερο γίνεται τὸ ποσοστὸ αὐτό, τόσο λιγοστεύει ἡ χρηματικὴ μᾶζα πού εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴν κυκλοφορία τῶν ἐμπορευμάτων καὶ γιὰ τὶς πληρω-
μές :

«Μὲ αὐτὸ δὲ τὸν τρόπο, γράφει ὁ Μάρξ, λύεται καὶ τὸ παράλογο ζήτημα περὶ τοῦ ἂν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρχει καπιταλιστικὴ παραγωγή
» στὶς σημερινὲς διαστάσεις της, χωρὶς πιστωτικὸ σύστημα (καὶ ἂν ἀκόμα
» τὴν βλέπαμε ἀπ' αὐτὴ μονάχα τὴν ὄψη) δηλαδὴ μόνο μὲ τὴ μεταλλικὴ
» κυκλοφορία. Αὐτονόητο ὅτι ὄχι. Ἀντίθετα ἡ παραγωγή θὰ περιοριζό-
» τανε ἀπὸ τὴν ἔκτασι τῆς παραγωγῆς τῶν πολύτιμων μετάλλων» ⁽¹⁾.

Ὅμως δὲν εἶναι μόνον ἡ οἰκονομία στὸ ἐν κυκλοφορία χρῆμα πού ἐπιφέ-
ρει ἡ ἀνάπτυξι τῆς πίστεως. Ἐπιταχύνει καὶ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ χρή-
ματος. Χρηματικὰ κεφάλαια πού ἀπελευθερώνονται προσωρινὰ ἀπὸ τὴν πα-
ραγωγή καὶ χρήματα ἰδιωτικῆς ἀποταμίευσης πού θὰ παραμένανε νεκρὰ ἂν
δὲν ὑπῆρχε ἡ πίστις, παίρνουμε τώρα τὸ δρόμο πρὸς τὶς Τράπεζες, μετατρέ-
πονται σὲ καταθέσεις, γιὰ νὰ ἀναμετατραποῦν αὐτοστιγμὴ σὲ τοποθετήσεις
καὶ νὰ ριχθοῦν ξανά στὴν κυκλοφορία. Αὐτὸ ἐπιταχύνει τὴν περιστροφικὴ κί-
νησι τοῦ χρήματος. Ξέρουμε δὲ ὅτι ὅσο ταχύτερη εἶναι ἡ κίνησις αὐτή,

(1) Κάρλ Μάρξ, Κεφάλαιο τόμος Β'. γερμανικὴ ἐκδοσι, Dietz Verlag.

τόσο ἡ ποσότητα χρήματος ποὺ εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴν κυκλοφορία μικραίνει. Δὲν εἶναι ὁμως τὸ χρῆμα ποὺ ἐξοικονομεῖται μὲ τὸ μέσο τῶν συμψηφισμῶν ἢ μὲ τὴν αὐξηση τῆς ταχύτητος κυκλοφορίας, ἢ μόνη συνέπεια, ἢ μοναδικὴ ἐπίδραση ποὺ ἡ πίστη ἀσχεῖ στὸ πεδίο τῆς νομισματικῆς λειτουργίας. Ρίπτει ἀπ' εὐθείας ἡ ἴδια στὴν κυκλοφορία τραπεζογραμμάτια. Αὐτὰ ἀποτελοῦνε χρεωστικὰ ἐνδείγματα τῶν Τραπεζῶν ποὺ τὰ ἐκδίδουν, ὑποχρεώσεις ὅπως ποὺ ἐνώσω ἔχουνε κοινὴ ἀναγνώριση, χρυσὸ κάλυμμα, καὶ ἄλλες πιστωτικὰς ἐγγυήσεις, εἰσέρχονται στὴν κυκλοφορία ὅπου καὶ ἀναπληρῶνουν τὸ μεταλλικὸ νόμισμα στὶς διάφορες λειτουργίες του.

Ἐκεῖ, στὴν κυκλοφορία καὶ συναδελφώνονται μὲ τὰ χαρτονομίσματα ὑπὸ ὠρισμένες δὲ συνθήκες, ταυτίζονται μαζί τους, μετατρέπονται δηλαδὴ καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια σὲ ἀκάλυπτο Χαρτονόμισμα ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, ποὺ ὑπόκειται στὴν ὑποτίμηση καὶ στὸν πληθωρισμὸ.

Στὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖες π.χ. τὰ τραπεζογραμμάτια ποὺ κυκλοφοροῦσαν ὡς τὶς παραμονές τοῦ β' παγκόσμιου πολέμου, ἂν καὶ εἶχαν χρυσὸ ἀντίκρυσμα ἴσο πρὸς τὰ 3/4 τοῦ ὄγκου τους, παύσανε νὰ εἶναι μετατρέψιμα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ 1929-33, ἐτῶν παγκόσμιας κρίσης. Οἱ κατοπινὲς ἐκδόσεις τραπεζογραμμάτων καὶ πρὸ πάντων οἱ ἐκδόσεις κατὰ τὰ πολεμικὰ ἔτη εἶχαν ὡς ἀντίκρυσμα χρεώγραφα κρατικὰ καὶ ὄχι ἐμπορικὰ συναλλαγματικὰ καὶ γραμμάτια. Ὁ λόγος ποὺ αὐξηθῆκανε ὑπέρμετρα τὰ τραπεζογραμμάτια ἐν κυκλοφορίᾳ ἦτανε τὰ ἀνοίγματα τοῦ προϋπολογισμοῦ, ποὺ ἔπρεπε νὰ καλυφθοῦνε μὲ κάθε θυσία, καθὼς καὶ ἡ χρηματοδότηση τοῦ πολέμου, γενικώτερα. Τὰ τραπεζογραμμάτια ὁμως αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦσανε πιά πιστωτικὸ χρῆμα ἐλεύθερης κυκλοφορίας. Ἦτανε ἓνα ἀναγκαστικὸ Χαρτονόμισμα. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ στὴν Ἀγγλία. Οἱ Τράπεζες—ἐμπορικὰ καὶ ἐκδοτικὴ—χρησιμοποίησανε καὶ ἐκεῖ ὅλους τοὺς πόρους τοὺς πρὸς πολεμικοὺς σκοποὺς, μὲ μοναδικὰ ἀντικρυσματὰ χρεώγραφα κρατικὰ καὶ τίτλους. Κατὰ τὸν τρόπο ὁμως αὐτὸν τὰ τραπεζογραμμάτια ποὺ εἶχαν κυκλοφορήσει εἶχαν αὐτόματα μετατραπεῖ σὲ ὑποτιμημένα καὶ πληθωρικὰ χαρτονομίσματα.

Ἐκεῖνο ποὺ πιστοποιεῖται καὶ στὶς δύο αὐτὰς περιπτώσεις εἶναι ὅτι ἡ μετατροπὴ τῶν τραπεζογραμμάτων σὲ χαρτονομίσματα συνοδεύεται ἀπὸ μιὰ ἐξασθένηση τῶν πιστωτικῶν ἐγγυήσεων καὶ ἀπὸ μιὰ μεγαλύτερη ἐξάρτηση τῶν Ἐκδοτικῶν Τραπεζῶν, ἀπὸ τὸ Κράτος. Τὰ χαρτοφυλάκια τῶν Τραπεζῶν αὐτῶν, ὁλοένα καὶ διογκώνονται μὲ κρατικὰ χρεώγραφα καὶ κρατικὰς ἀξίες. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ ἀνισότης στὴν κατανομὴ τῶν παγκόσμιων ἀποθεμάτων χρυσοῦ, μαζί μὲ τὰ παθητικὰ ἰσοζύγια τῶν λογαριασμῶν, ἐξασθενοῦν τὴν πιστωτικὴ καὶ μεταλλικὴ βάση τῆς κυκλοφορίας. Ἡ αὐξηση τοῦ δημόσιου χρέους, ἀποτελεῖ στὸ σημεῖο αὐτὸ τὴ μεγαλύτερη ἀπειλή.

Φυσικὰ πίστη δὲν εἶναι ἡ ἐκδοσὴ τραπεζογραμμάτων καὶ μόνο. Καὶ φυσικὰ ὁ ρόλος τῆς μέσα στὸ σύστημα καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, ὑπῆρξε καὶ

εἶναι πολὺ ἐκτεταμένος καὶ πολὺπλευρος. Ξέρουμε ὅτι μιὰ ἀπὸ τὶς κυριώτερες λειτουργίες τῆς εἶναι νὰ ἐξισώνει τὸ ποσοστὸ τοῦ κέρδους μὲ τὸ μέσο τῆς ἀναδιανομῆς τῶν κεφαλαίων στοὺς διάφορους κλάδους τῆς οἰκονομίας. Ἡ ἀναδιανομὴ αὐτὴ θὰ ἦταν ἀκατόρθωτη, χωρὶς πιστωτικὰ κεφάλαια, ἐπεὶδὴ τὰ κεφάλαια ποὺ εἶναι ἐπενδεδυμένα στὴν παραγωγὴ ἔχουνε πάντα μιὰ φυσικὴ μορφή—ἐγκαταστάσεις κλπ.—καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ μετακινηθοῦν ἀπὸ κλάδο σὲ κλάδο. Ἐξ ἄλλου, τὰ χρηματικὰ κεφάλαια ποὺ θὰ ἦτανε τυχὸν διαθέσιμα στίς ἐπὶ μέρους βιομηχανίες, εἴτε ἀπὸ ἀποσβέσεις, εἴτε ἀπὸ συσσώρευση, εἶναι πάντοτε περιωρισμένα καὶ ἀνεπαρκῆ πρὸς ἐπενδύσεις σὲ νέους κλάδους. Τὴν ἀντίθεση αὐτὴ ἀνίμεσα στὴν ἀνάγκη νὰ μετακινηθοῦν κεφάλαια πρὸς ἐπενδύσεις σὲ νέους οἰκονομικοὺς τομεῖς καὶ στὴν ἀνεπάρκεια τοῦ διαθέσιμου χρηματικοῦ κεφαλαίου τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιχειρήσεων, τὴν λύει ἡ πίστις.

Μᾶς εἶναι ἐπίσης γνωστὸ ὅτι ἡ πίστις συγκεντρώνει καὶ συγκεντροποιεῖ τὰ κεφάλαια, συντελεῖ δὲ ἔτσι στὸ νὰ ἐπιταχύνεται ἡ γνωστὴ μέσα στὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία διαδικασία πρὸς συγκέντρωση καὶ συγκεντροποίησιν τῶν ἐπιχειρήσεων. Τὰ κεφάλαια αὐτὰ ποὺ ἡ πίστις παρέχει, τὰ πιστωτικὰ κεφάλαια, τὰ παρέχει κατὰ προτίμησιν στίς μεγάλες ἐπιχειρήσεις, προκαλεῖ δὲ καὶ ἡ ἴδια τὴν ἰδρυσιν νέων ἀνώνυμων ἐπιχειρήσεων. στίς ὁποῖες κυριαρχεῖ τὸ χοντρὸ κεφάλαιο. Στὴ Γερμανίᾳ, νὰ πῶμε, καὶ πρὶν ἀκόμα ἀπὸ τὸν τελευταῖον παγκόσμιον πόλεμον τὰ 30 % μονάχα τῶν πιστώσεων πηγαίνανε σὲ μικρὰς ἐπιχειρήσεις. Τὰ 70 % τὰ παίρνανε οἱ μεγάλες ἐπιχειρήσεις ποὺ εἶχανε «ἄνω τῶν 100.000 μάρκα» ὀνομαστικὰ κεφάλαια. Ὅσον ἀφορᾷ ἰδιαίτερα τὴ συσσώρευση καὶ τὴν συγκεντροποίησιν κεφαλαίων ἡ πίστις παίζει, ὥπως ξέρουμε, τὸν κυριώτερον ρόλον, ἐπεὶδὴ αὐτὴ μετατρέπει τὰ καθέκαστα χρηματικὰ εἰσοδήματα σὲ «δανειακὰ κεφάλαια», τὰ ὁποῖα καὶ παρουσιάζονται ἔτσι σὰν ἐπιπρόσθετες πηγὲς συσσώρευσης κεφαλαίου καὶ διεύρυνσης τῆς παραγωγῆς. Ἐτσι, στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖς, π.χ. οἱ καταθέσεις στίς Τράπεζας κατὰ τὰ ἔτη, μεταξὺ 1870 καὶ 1937 ἀπὸ 550 ἐκ. δολλάρια ποὺ ἦτανε στὴν ἀρχή, φθάσανε (τέλος 1937) τὰ 10.164 ἑκατομμ. δολλάρια. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τους, χορηγήθηκε ὑπὸ τύπον πιστώσεων καὶ δανείων σὲ μεγάλες ἀνώνυμες καπιταλιστικὰς ἐπιχειρήσεις. οἱ ὁποῖες, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν πιστώσεων αὐτῶν, φθάσανε στὰ 1929, νὰ διαθέτουνε τὰ 48,3 % τοῦ συνόλου τῶν βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων τῆς χώρας, τὰ 70-89 % τῶν ἐργατῶν καὶ τὰ 73-92 % τῆς ὀλικῆς ἀκαθάριστης παραγωγῆς. Αὐτονόητον εἶναι ὅτι ἡ συγκεντροποίησις αὐτὴ στίς πιστωτικὰς χορηγήσεις, ἔφερε ἑνωσιν τοῦ τραπεζικοῦ καὶ βιομηχανικοῦ κεφαλαίου, ἐπέφερε συγκέντρωσιν τῶν ἰδίων τῶν Τραπεζῶν καὶ ἐδημιούργησε τραπεζικὸ μονοπώλιον, ἄρρηκτα συνδεδεμένον μὲ τὸ κράτος.

ΜΕΡΙΚΕΣ «ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ» ΘΕΩΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΙΣΤΗ

Μετά ἀπὸ τοὺς ἀγοραίους θεωρητικούς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας (Σέϋ, Βασιτιά, Μάκ-Κάλλοχ καὶ ἄλλους) ποὺ ὑποστηρίζανε ὅτι ὁ ρόλος τῆς πίστης εἶναι νὰ μεσολαβεῖ καὶ νὰ μεταβιβάσει ἀπὸ χέρι σὲ χέρι ποσότητες πραγματικά κεφάλαια τῆς κοινωνίας, ἡ σύγχρονη συντηρητικὴ οἰκονομολογία, στὴν προσπάθειά της νὰ θεραπεύσει τὸ ἐξαρθρούμενο σύστημα ἀστικῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ἔχει σταθεῖ πολλὰς φορές μπροστὰ στὸ ἐρώτημα : Περιορίζεται ἄραγε ἡ πίστη σ' αὐτὸ καὶ μόνο, στὸ νὰ μεσολαβεῖ δηλαδὴ καὶ νὰ ἀναδιανέμει τὰ κεφάλαια ἢ μήπως ἔχει καὶ τὴ θαυματουργὴ ιδιότητα νὰ δημιουργεῖ ἡ ἴδια της κεφάλαια ;

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς σύγχρονους οἰκονομολόγους, ὅπως ὁ Χάν, ὁ Σούμπετερ, ὁ Μπέβεριτς καὶ φυσικὰ καὶ ὁ Κέυνες εἶπαν ὅτι ἡ πίστη δημιουργεῖ κεφάλαια. Ἐπαναφέρανε ἔτσι στὴ ζωὴ τίς ξεχασμένες θεωρίες τοῦ γνωστοῦ Λῶ καὶ τίς μισοξεχασμένες τοῦ Μακλέοντ, κατὰ τίς ὁποῖες τὸ πιστωτικὸ χρῆμα θὰ μπορούσε νὰ ἀναπληρώσει τὸ πραγματικὸ χρῆμα στὸ ρόλο του καὶ νὰ προκαλέσει αὐξηση τοῦ πλούτου. Αὐτονόητο ὅτι τίς θεωρίες αὐτὲς τίς παρουσιάσανε πρὶ ἐπεξεργασμένες καὶ πρὶ... τέλειες.

Ὁ Λῶ (1671-1829) ἐβλεπε στὰ χρήματα τὸ μέσο πρὸς αὐξηση τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου. Ὑπελόγισε δὲ σ' αὐτά, ὡς πρὸς ἓνα θεμελιακὸ κίνητρο, ἱκανὸ νὰ προκαλέσει στράτευση ἐργασίας καὶ ὑλῶν, γιὰ μιὰ παραγωγὴ μεγαλύτερη :

«Μὲ τὰ χρήματα ἔλεγεν ὁ Λῶ, μπορεῖ νὰ ἀπασχολήσουμε περισσοτέρους ἐργάτες οἱ ὅποιοι θὰ μᾶς δώσουν ἔτσι προϊόντα σὲ ἐπὶ πλέον ποσότητες. Αὐξάνοντας τὴν ποσότητα τοῦ χρήματος... αὐξάνουμε τὸν ἐθνικὸ πλοῦτο καὶ ἀπελευθερώνουμε τὸν τόπο μας ἀπὸ ἓναν ἀριθμὸ πτωχῶν» (1).

Πῶς ὅμως θὰ μπορούσαν νὰ ἐξευρεθοῦν αὐτὰ τὰ πρόσθετα χρήματα, μὲ μιὰ τόσο περιωρισμένη ἐξόρυξη πολύτιμων μετάλλων, ὅπως ἦταν τότε ; Αὐτὰ θὰ μπορούσαν, κατὰ τὸν Λῶ, νὰ ἐξευρεθοῦν μὲ τὴν βοήθεια τῆς πίστης, μὲ τὴν ἐκδοσὴ καὶ τὴν κυκλοφορίαν πιστωτικοῦ χρήματος.

«Κανένας νόμος δὲν μπορεῖ, λέγει ὁ Λῶ, νὰ προκαλέσει μεγαλύτερη ἀπασχόληση πληθυσμοῦ, ἂν δὲν αὐξηθεῖ ἡ ποσότητα τοῦ χρήματος, τῶν μέσων κυκλοφορίας καὶ πληρωμῆς. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τὴ βοήθεια τῆς πίστης. Εἶναι ὅμως ἀπραγματοποίητο ἂν ἡ πίστη δὲ λειτουργεῖ κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ ἐφοδιάζει τὸν ἐργαζόμενον μὲ τὰ ἀπαραίτητα μέσα ὑπαρξῆς. Ἄν αὐτὸ γίνῃ, τότε, ἡ πίστη εἶναι χρῆμα. Καὶ θὰ ἐπιδράσει, τόσο στὸ ἐσωτερικόν, ὅσο καὶ στὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο, ὅπως καὶ τὸ χρῆμα».

(1) John Law : Money and Trade.

Ὁ Λῶ ὑποστήριξε ὅτι τὸ πιστωτικὸ χρῆμα εἶναι χρῆμα. Καὶ ἐφόσον ἐπιφέρει αὐξηση τοῦ πλούτου, γίνεται κεφάλαιο. Ἡ πίστη κατὰ συνέπεια, δημιουργεῖ κεφάλαια. Ἐνάμισυ αἰῶνα ἀργότερα μετὰ τὸν Λῶ, ὁ οἰκονομολόγος Μακλέοντ (MacLeod) συνεπλήρωσε τὴν ἀνακάλυψιν μετὰ τὴν πανηγυρικὴ διαπίστωση ὅτι ἡ πίστις εἶναι κεφάλαιον.

Ἡ ἀρετηρία ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκίνησε ἦταν ὅτι, τόσο τὸ χρῆμα ὅσο καὶ ἡ πίστις ἀντιπροσωπεύουν μιὰ ἀγοραστικὴ δύναμιν :

« Ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις ποῦ ἔχει ὁ ἔμπορος, λέγει ὁ MacLeod, ἔγκειται στὰ χρήματά του, στὶς ἀπαιτήσεις του σὲ χρῆμα (γραμματίαια, συναλλαγματικὲς κ.λ.π. ποῦ διαθέτει) καὶ στὴν πίστιν του (1).

Ἐφ' ὅσον δὲ μετὰ τὴν «ἀγοραστικὴ αὐτὴ δύναμις» μπορεῖ κανεὶς νὰ γίνῃ κύριος πλούτου, ὁ ὁποῖος πάλι πλούτος δὲν εἶναι, κατὰ τὴ γνώμην τοῦ MacLeod παρὰ «πᾶν ὅ,τι μπορεῖ νὰ ἀγορασθεῖ καὶ νὰ πωληθεῖ ἢ νὰ ἀνταλλαγῇ» ἔπεται ὅτι τόσο τὸ χρῆμα, ὅσο καὶ ἡ πίστις εἶναι πλούτος :

«Ἐφόσον πᾶν ὅ,τι ἔχει ἀγοραστικὴ ἀξία εἶναι πλούτος, αὐτονόητον ὅτι τὰ χρήματα καὶ ἡ πίστις εἶναι ἐξίσου πλούτοις».

Τὰ χρήματα μάλιστα τὰ ἴδια ὁ Μακλέοντ τὰ θεωρεῖ μιὰ ἄλλη μορφή πίστεως. Ἡ πραγματικὴ τους ἀξία συνίσταται, κατ' αὐτόν, στὸ ὅτι παρέχουν στὸν κάτοχόν τους δικαίωμα πρὸς ἀπαίτηση τοῦ οἰοῦντο ἀπὸ τὸν οἰοῦντο. Ἡ διαφορὰ τους, κατὰ συνέπεια, ἀπὸ τὰ πιστωτικὰ μέσα—συναλλαγματικὲς κ.λ.π.—βρίσκεται στὸ ὅτι τὰ μὲν χρήματα ἀντιπροσωπεύουν ἓν δικαίωμα πρὸς ἀπαίτηση ἀγαθοῦ ἀπὸ ἓνα ὁποιοῦντο μέλος τῆς κοινωνίας, ἐνῶ στὰ πιστωτικὰ μέσα ἡ ἀπαίτηση αὐτὴ ἐντοπίζεται σ' ἓνα μονάχα ὀρισμένο πρόσωπον. Γι' αὐτὸ δὲ καὶ λέγει : «Τὰ χρήματα ἀποτελοῦν τὴν ἀνώτερη καὶ τὴν καθολικώτερη μορφή πίστεως». Μήπως οἱ νεώτεροι οἰκονομολόγοι δὲν ἐπαναλάβαν κατὰ τρόπο πρὸς μοντέρνον ἴσως αὐτὰ ποῦ εἶπαν ὁ Λῶ καὶ ὁ MacLeod ; Ὁ Χᾶν δὲ εἶπε π.χ. ὅτι παρέχοντας πιστώσεις οἱ Τράπεζες δημιουργοῦν «πρόσθετη ἀγοραστικὴ δύναμιν» καὶ ὅτι κάθε ἐπέκταση τῆς πίστεως αὐξάνει τὸν πλοῦτον :

Ἄν οἱ νομιναλιστικὲς θεωρίαι γιὰ τὸ χρῆμα βρῆκαν στὸ πρόσωπον τοῦ Κνάππ τὸν πρὸ διάσημον θεωρητικὸν ἐκπρόσωπόν τους, οἱ πιστωτικὲς θεωρίαι τῆς ἰδίας περίπτου νομιναλιστικῆς ὕψους συναντήσανε στὸ πρόσωπον τοῦ Χᾶν ἓναν ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους, τὸν μεγαλύτερον ἀπολογητὴν τους. Χωρὶς νὰ δώσει καμμιά ἀπολύτως σημασίαν στὸ ρόλον τοῦ χρήματος, σὰν γενικοῦ ἰσοδύναμου ὁ Χᾶν, κατασκεύασε τὸ σχῆμα μιᾶς «καπιταλιστικῆς οἰκονομίας χωρὶς χρῆμα», καὶ μετὰ μοναδικὰ μέσα κυκλοφορίας τὰ πιστωτικὰ μέσα. Τὸ

(1) Henry MacLeod : The Theory and Practice of Banking—New Impression 1923.

σχῆμα αὐτὸ ποὺ τὸ συναντοῦμε ἀργότερα διατυπωμένο μὲ περισσότερες λεπτομέρειες καὶ πῶς ἐπιβλητικὰ ἀπὸ τὸν Μπέβεριτς καὶ ἰδιαίτερα τὸν Κέυνες, ὁ Χάν, τὸ χρειάζεται γιὰ νὰ τοποθετήσῃ τὴν πίστη στὴν κορυφὴ τῆς ζωῆς καὶ νὰ καταστήσῃ τοὺς κανόνες μιᾶς «ρυθμισμένης» πίστεως. τὸ ἀντικλεῖδι γιὰ τὴν ἀνθρώπινη εὐτυχία.

Ἀντικείμενο τῆς πίστεως ὁ Χάν θεωρεῖ ὅλα τὰ ἄλλα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μοναδικὸ τῆς ἀντικείμενο ποὺ εἶναι τὸ δανειακὸ κεφάλαιον. Στὸ τέλος ἀνακαλύπτει ὅτι... ἡ ἐμπιστοσύνη εἶναι τὸ πᾶν. Μετὰ τὴν ἀνακάλυψή, αὐτὴ τὰ ὅρια τῆς πίστεως γίνονται πᾶς διάρρηυστα. Τὰ ἀντικειμενικὰ τῆς ὅρια καταπατοῦνται καὶ κατ' ἀντίθεση πρὸς τὶς γνώμες τὶς πρὶν ἀπ' αὐτόν. σύμφωνα πρὸς τὶς ὁποῖες τὸ μέγεθος τῆς πίστεως προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν κεφαλαίων ποὺ εἶναι διαθέσιμα, ὁ Χάν διατυπώνει τὴν ἔποψή ὅτι ἡ πίστη εἶναι ἀνεξάρτητη καὶ δὲν ἔχει ὅρια ἄλλα, ἐκτὸς «ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνη στὸ πρόσωπο».

Τὴν ἀπεριόριστη αὐτὴ πίστη ὁ Hahn τὴν θεωρεῖ. κατὰ διάκριση τῆς ἄλλης ποὺ παρέχεται σύμφωνα πρὸς τὰ προσελκυσόμενα στὶς τράπεζες ξένα μέσα. τὴν θεωρεῖ «πληθωρικὴ πίστη». Ἀτενίζει δὲ πρὸς αὐτήν, ἔχει ὡς πρὸς κάτι τὸ βλαβερό, τὸ ἐπιζήμιο, ἀλλὰ ὡς πρὸς κάτι τὸ ὠφέλιμο καὶ τὸ θετικό. Μιὰ τέτοια πληθωρικὴ πίστη, θὰ μπορούσε κατ' αὐτόν. νὰ ἀποτελέσει ἰσχυρὸ κίνητρο στὴν διεύρυνση τῆς παραγωγῆς καὶ στὴν οἰκονομικὴ πρόοδο τῆς κοινωνίας. Γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ὅμως αὐτὸ θὰ πρέπει ἡ προτεραιότητα στὶς τραπεζικὰς ὑποθέσεις νὰ δοθεῖ ἔχει στὰ παθητικά, ἀλλὰ στὰ ἐνεργητικά τῶν Τραπεζῶν.

Οἱ ιδέες αὐτὲς τοῦ Χάν ἀποτελοῦν τὴν οὐσία μιᾶς ἀπολογητικῆς τοῦ πληθωρισμοῦ, καθιερώνουν δὲ ὡς ἀρχὴ τὴν κερδοσκοπία στὸ φθινύ χρῆμα, πρᾶγμα ποὺ ἐπιτρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται οἱ εὐκαιρίες πρὸς σκοποὺς, ἀτομικοῦ πλουτισμοῦ. Αὐνοήτο εἶναι ὅτι ἡ «πληθωρικὴ πίστη» τοῦ Χάν μαζί μὲ τὴν ἐπεξεργασία ποὺ προσέθεσεν ὁ Σούμπετερ ἀποτελοῦν τὸ θεμέλιο τῶν τωρινῶν θεωριῶν γιὰ τὸ χρῆμα καὶ δὲν στέκονται οὔτε μισὸ βῆμα μακριὰ ἀπὸ τὶς ἀπόψεις τοῦ Κέυνες γιὰ μιὰ... «σχεδιασμένη» καὶ μὲ τόσες καὶ τόσες ἄλλες ἀρετὲς διακοσμημένη καπιταλιστικὴ οἰκονομία. Ἄν θέλουμε μάλιστα νὰ τὶς ἐξετάσουμε στὴ γενικὴ τους οἰκονομικὴ ἔννοια, εἶναι οἱ ἴδιες. Ὁ Χάν ὑποστήριξε π.χ. ὅπως καὶ ὁ Κέυνες, ὅτι ἡ καπιταλιστικὴ οἰκονομία δὲν μπορεῖ νὰ ἐπωφεληθῇ πλήρως ἀπὸ τὶς παραγωγικὰς δυνατότητες ποὺ ἔχει ἐξ αἰτίας ἀνεπάρκειας στὴ ζήτηση κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, λογαριάζει δὲ ὅτι μιὰ ἐπιπρόσθετη ζήτηση ποὺ θὰ μπορούσε νὰ δημιουργηθῇ εὐκόλα μὲ τὴ βοήθεια μιᾶς «πληθωρικῆς πίστεως» θὰ ἀξιοποιούσε πολὺ περισσότερο ὅλες τὶς ὑπάρχουσες πηγές. Κάτι παρόμοιο ὑποστηρίζει καὶ ὁ Μπέβεριτς καὶ πολὺ περισσότερο ὁ Κέυνες. Πρόκειται γιὰ οὐτοπίες, ὅσες φορές δὲν ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ θεραπευτικὰς συνταγὰς.

Τὴν βαθύτατη ἐπιθυμία τους πρὸς διαίωνιση τοῦ τωρινοῦ συστήματος ἀστικοῦ οἰκονομικοῦ βίου, οἱ Μακλεόντ, καὶ κατὰ κύριο λόγο οἱ μετὰ ἀπ' αὐτόν :

Χάν, Σούμπετερ. Μπέβερις καὶ πάνω ἀπ' ὅλους ὁ Κέυνες, τὴν διατυπώσανε ὑπὸ τύπο σχεδιασμένης γενναίας καὶ φθηνῆς πιστοδότησης τῆς οἰκονομίας, μὲ ἀκάλυπτο Χαρτονόμισμα, πρὸς τὸ σκοπὸ νὰ δοθοῦν οἱ ἀγοραστικὲς δυνατότητες γιὰ μιὰ μεγαλύτερη ζήτηση καὶ κατὰ συνέπεια μιὰ μεγαλύτερη ἀπασχόληση. Ὁ ἀμερικανὸς οἰκονομολόγος Χάνσεν, ὁ πῶς διάσημος καὶ ὁ πῶς ἐγκυρος Κεϋνσιανός, ἀναζητεῖ τὸ ἴδιο φανταστικὸ ἐπίτευγμα, ὅχι ὁμως στὴν Τραπεζικὴ, ἀλλὰ στὴν κρατικὴ πιστοδότηση. Ὅχι στὶς Τράπεζες, ἀλλὰ στὸν Δημόσιο Προϋπολογισμό :

«Εἶναι ὀλοφάνερο, γράφει, ὅτι πρέπει νὰ κάνουμε κάτι, ὅχι μόνο γιὰ νὰ εὐθυγραμμίσουμε τὸν κύκλο, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἐπαυξήσουμε τὸ γενικὸ ἐπίπεδο τῆς ἐνεργοῦ ζήτησης, πρὸς τὸν σκοπὸ νὰ ἐξασφαλισθῇ πλήρης ἀπασχόληση».

Ὁ σκοπὸς αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῇ μὲ ἀτομικὲς ἐπενδύσεις, ποὺ κατὰ τὸν Χάνσεν, εἶναι πάντα ἀνεπαρκεῖς. Μπορεῖ ὁμως νὰ πραγματοποιηθῇ μὲ κρατικὴ πιστοδότηση, μὲ τὴν ἀναγραφὴ δηλαδὴ στὸν προϋπολογισμό, μεγάλων κονδυλίων πρὸς ἐπενδύσεις στὴν ἐθνικὴ οἰκονομία. Τὰ μέσα μιᾶς τέτοιας γενναίας πιστοδότησης τὸ Κράτος θὰ εἶναι δυνατό νὰ τὰ ἀνέυρει καταφεύγοντας τὸ ἴδιο του σὲ δημόσιο δανεισμό, μεγαλώνοντας δηλαδὴ τὸ Δημόσιο Χρέος του. Δὲ θὰ εἶχε δὲ καμιὰ σημασία ἂν ἡ πιστοδότηση αὐτοῦ τοῦ εἶδους θὰ ἔφθνε ἐλλείμματα στὸν Προϋπολογισμό καὶ γενικὰ μιὰ δημοσιονομικὴ κατάστασι παθητικὴ, ἐφ' ὅσον τὰ ἐλλείμματα αὐτὰ καὶ τὰ ὑψημένα χρῆθ θὰ συνεπέφεραν αὐξηση ἀγοραστικῆς δυνάμεως καὶ κατὰ συνέπεια «πλήρη ἀπασχόληση».

Οἱ ἰδέες αὐτὲς τοῦ Χάνσεν ἀποτελοῦνε σήμερα ἀρχὲς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς στὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖες. Συνιστοῦνε δέ, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἐπιστήμης ἕναν ἀγοραῖο μῦθο περὶ καπιταλιστικῆς αἰωνιότητος, στὴν ὁποία τὸ Κράτος παριστάνει τὴν δύναμη ποὺ ἐξισορροπεῖ τίς ἀντιθέσεις. Πρόκειται στὴν οὐσία γιὰ μιὰ ὀλοφάνερη παρακμὴ τῆς οἰκονομολογίας.

Ἀπὸ τὴν πράξιν ἐξάλλου τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ξέρουμε, ὅτι ἡ αὐξηση τοῦ Δημόσιου Χρέους καὶ ἡ κάλυψις τῶν Δημοσίων παθητικῶν ἀνοιγμάτων μὲ κρατικὰ δάνεια, καταλήγει στὴν αὐξηση τῆς φορολογίας. Ἡ ἴδια πράξις μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι αὐτοῦ τοῦ εἶδους οἱ δημοσιονομικὲς ἐπιχειρήσεις, προπαρασκευάζουν καταστάσεις πληθωρικῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας. Οἱ ἐπενδύσεις τέλους κατὰ τὸν ὅσον ὡς τὰ τώρα πραγματοποιηθῇ στὴ βᾶσιν τῶν ἀπόψεων τοῦ Χάνσεν, δὲν ἀποτελέσανε καθόλου κρατικὲς πιστοδοτήσεις πρὸς τὴν ἐθνικὴ οἰκονομία. Ἦτανε δημόσιες δαπάνες, πρὸς σκοποὺς πολέμου. Ἡ ἀποκατάστασι ὁμως τέτοιου εἶδους «ἰσορροπίας» δὲν ἀποτελεῖ—καὶ ὅταν ἀκόμα ἐξωτερικευθῇ μὲ συμπτώματα ὑψηλῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας—δὲν ἀποτελεῖ παρά μιὰ κατάστασι ἐπικίνδυνης οἰκονομικῆς ἀσθένειας. Καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ τὸ στοιχεῖο ποὺ προκαλεῖ ὑψωση δραστηριότητος, δὲν εἶναι οἰκονομικῆς, εἶναι ἑξωοικονομικῆς ὕφης. Παρακινεῖ δὲ πρὸς τὴν μονοπωλιακὴν κερδοσκοπία, ἐπι-

φέρει πλήρη ἀσυμμετρία ἀνάμεσα στοὺς κλάδους μέσων παραγωγῆς καὶ στοὺς κλάδους ποὺ παράγουν καταναλώσιμα εἶδη. Ἐπιφέρει νομισματικὴ καὶ πιστωτικὴ πληθωρικὴ ἐξάρθρωση καὶ τελικὰ ὀδηγεῖ στὴν ἀναρχία.

Θὰ μπορούσαμε νὰ ἐπεκτείνουμε τὰ σχετικὰ μὲ τὴν πίστι, ἀν ὁ καθαυτὸ σκοπὸς τῆς ἐργασίας δὲν ἦτανε οἱ χρηματικὲς θεωρίες κατὰ κύριο λόγο, ἰδιαίτερα δὲ τὸ Χαρτονόμισμα—Χρῆμα. Ὅπως ὅμως ἔχουμε ἰδεῖ, τὸ πιστωτικὸ χρῆμα—τὸ τραπεζογραμμάτιο—μετατρέπεται κι' αὐτό, ὑπὸ ὠρισμένες συνθῆκες, σὲ χαρτονόμισμα, ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας καὶ αὐτὸ ὑποχρεώνει στὴν ἐξέτασή, ἔστω καὶ περιορισμένη, τοῦ πιστωτικοῦ πεδίου, κατὰ συνάρτησιν πρὸς τὸ βασικὸ θέμα.

ΣΟΒΙΕΤΙΚΕΣ ΧΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Οἱ Σοβιετικοὶ οἰκονομολόγοι ἔχουν συστηματικὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ χρῆμα, τὸ ρόλο καὶ τὶς λειτουργίες του, μέσα σὲ μιὰ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία, ὅπως εἶναι ἡ σοβιετικὴ. Συχνὰ δὲ βλέπουνε τὸ φῶς πολὺ ἐνδιαφέρουσες ἐπιστημονικὲς ἐργασίες, σχετικὲς πρὸς τὴ θεωρητικὴ ἀπόσαφήνισιν τοῦ ρόλου τοῦ χρήματος σὰν γενικοῦ ἰσודύναμου ἢ μέσου κυκλοφορίας ἢ μέσου στὶς ἐξωτερικὲς πληρωμές, ὑπὸ τίς νέες συνθῆκες οἰκονομικοῦ βίου. Θεωρήσαμε σκόπιμο νὰ παραθέσουμε ἐδῶ τὰ κυριώτερα μέρη μιᾶς ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος ἐργασίας, τοῦ σοβιετικοῦ οἰκονομολόγου Ἀτλὰς ποὺ καταχωρήθηκε τὸν περασμένο Ἰούλιο στὸ γνωστὸ μηνιαῖο οἰκονομολογικὸ περιοδικὸ «Οἰκονομικὰ Ζητήματα», ὑπὸ τὸν τίτλο «Μερικὰ Ζητήματα τῆς θεωρίας ὡς πρὸς τὸ σοβιετικὸ χρῆμα. Τόσο γιὰ τὴν ἀμερόληπτη ἐνημέρωσιν ὅσῳ καὶ γιὰ τὸ ἔγκυρο, δὲν νομίσαμε σκόπιμο νὰ ἐπιφέρουμε παρατηρήσεις.

Ζ. Ἀτλὰς—Μερικὰ ζητήματα τῆς Σοβιετικῆς χρηματικῆς θεωρίας.

«Ἡ διατήρησις, ἔστω καὶ σὲ περιορισμένη σφαῖρα, στὴ σοσιαλιστικὴ κοινωνία, τῆς ἐμπορευματοκτοῦ παραγωγῆς καὶ κυκλοφορίας καὶ ἡ ἐπενέργεια, στὴ βάση αὐτῇ, τοῦ νόμου τῆς ἀξίας, προϋποθέτει, ἀνάμεσα στ' ἄλλα καὶ τὴν ὑπαρξὴ αὐτούσιου χρήματος, τὴν «χρηματικὴν οἰκονομίαν». Ὅπως ὁ Μάρξ λέγει «ὁ διχασμὸς τοῦ ἐμπορεύματος σὲ ἐμπόρευμα καὶ σὲ χρῆμα, ἀποτελεῖ νόμο μὲ τὸν ὁποῖο τὸ προϊόν ἐκφράζεται σὰν ἐμπόρευμα».

Τὴν ἐμπορευματοκτοῦ παραγωγὴν δὲν ἐπιτρέπεται, ὅπως εἶναι γνωστὸ νὰ τὴν βλέπουμε σὰν κάτι τὸ αὐθύπακτο, ἀνεξάρτητον ἀπὸ τίς συνθῆκες ποὺ τὴν περιβάλλουν μέσα στοὺς διάφορους κοινωνικοὺς σχηματισμούς. Στὸ σοσιαλιστικὸ καθεστῶς ἡ ἐμπορευματοκτοῦ αὐτὴ παραγωγὴ ξεχωρίζει βασικά, ὅχι μονάχα ἀπὸ τὴν ἐμπορευματοκτοῦ παραγωγὴν τοῦ καπιταλισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐμπορευματοκτοῦ παραγωγὴν τῶν προκαπιταλιστικῶν σχηματισμῶν. Τὸ ἴδιο συμβαίνει

καὶ μὲ τὰ χρήματα. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὰ ἐξετάζουμε σὰν κατηγορία ἀμετάβλητη, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς συνθῆκες πού τὴν περιβάλλουν.

Γιὰ νὰ κατανοήσει κανεὶς τὴν διαλεκτικὴ τῆς ἐξέλιξης τῶν ὀργάνων τῆς οἰκονομικῆς, ὑπὸ συνθῆκες ὑπὸ τὶς ὁποῖες κυριαρχεῖ ἡ κοινωνικὴ ἰδιοκτησία, μεγάλη σημασία ἔχει ἡ θέσις τοῦ Μάρξ ἀναφορικὰ πρὸς τὶς «ἀπλές» καὶ ἀστικῆς φύσεως λειτουργίες τοῦ χρήματος. Ἡ λειτουργία τοῦ σὰν γενικοῦ ἰσοδύναμου ἀντιπροσωπεύει μιὰ τέτοια γενικὴ καὶ κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Μάρξ «ἀπλή», λειτουργία τοῦ χρήματος, πού ὑπάρχει σὲ κοινωνικοὺς σχηματισμοὺς διάφορους. Τὴν ἀπλή αὕτῃ λειτουργία τοῦ χρήματος δὲν πρέπει νὰ τὴν συγχέουμε μὲ τὴ λειτουργία τοῦ σὰν κεφαλαίου, ἃν καὶ ὑπὸ ὠρισμένες ἱστορικὰς συνθῆκες, ἡ τελευταία αὕτῃ ὑποτάσσεται ἐξ ὁλοκλήρου στὴν πρώτη καὶ οἱ ἀπλές λειτουργίες τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τοῦ χρήματος, μετατρέπονται ἀκατάπαυστα σὲ λειτουργίες κεφαλαίου. Ἡ μετατροπὴ ὁμως αὕτῃ δὲν ἀπορρέει καθόλου ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση πού ἔχουν τὰ ἐμπορεύματα καὶ τὸ χρῆμα. Ἡ χρηματικὴ καὶ ἡ ἐμπορευματικὴ λειτουργία, μετατρέπονται σὲ λειτουργίες χρηματικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ κεφαλαίου, μόνο κατὰ συνέπεια τῶν δεσμῶν τοὺς πρὸς τὶς λειτουργίες τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου, δηλαδὴ κατὰ συνέπεια τῆς πλήρους καὶ ὀργανικῆς ἐνσωμάτωσός τους, στὴ διαδικασία περιστροφῆς τοῦ κεφαλαίου. «Οἱ καπιταλιστικὲς σχέσεις—ὑπογραμμίζει ὁ Μάρξ—ἐμφανίζονται στὴ διαδικασία τῆς παραγωγῆς μόνον ἐπειδὴ ὑπάρχουν ἐκεῖνοι οἱ οἰκονομικοὺς ὅροι, πού ἀντιπαράθετον τὸν ἓνα στὸν ἄλλο, πωλητὴ καὶ ἀγοραστή, ὑπὸ ἔποψιν ταξικῶν σχέσεων. Οἱ σχέσεις αὗτὲς δὲν ἀπορρέουν ἀπὸ τὴ φύση τοῦ χρήματος, ἀντίθετα, ἡ ὑπαρξὴ τους καὶ μόνον μπορεῖ νὰ μετατρέψῃ τὴν ἀπλή λειτουργία τοῦ χρήματος σὲ λειτουργία κεφαλαίου». Τὸ ρόλο τοῦ ἐμπορεύματος καὶ τοῦ χρήματος στὴ διαδικασία κυκλοφορίας τοῦ Κεφαλαίου, ὁ Μάρξ τὸν ἐξετάζει λεπτομερειακὰ στὸ Δεύτερο Βιβλίον τοῦ Κεφαλαίου, ὅπου καὶ ἀποδεικνύει κατὰ ποῖο τρόπο ὅλες οἱ συγκεκριμένες λειτουργίες τοῦ χρήματος (μέσο κυκλοφορίας καὶ πληρωμῆς, μέσο ἀποθησαύρισης, παγκόσμιον χρῆμα), μετατρέπονται σὲ λειτουργίες κεφαλαίου, πῶς ὅλες αὗτὲς οἱ λειτουργίες τοῦ χρήματος γεμίζουν ἀπὸ καπιταλιστικὸ περιεχόμενο.

Πρέπει, σὲ συνάφεια πρὸς αὐτὰ, νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὴ γενικὴ διδασκαλία τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, καθὼς καὶ στὴν εἰδικὴ διδασκαλία ὡς πρὸς τὴ νομισματικὴ κυκλοφορία καὶ τὴν πίστη, τὰ χαρακτηριστικὰ ὡς πρὸς τὴ λειτουργία τοῦ χρήματος δίνονται στὸ τρίτον μόνον κεφάλαιον τοῦ Πρώτου Βιβλίου τοῦ Κεφαλαίου, φεύγει δὲ ἔτσι ἀπὸ τὸ ὀπτικὸ πεδίου, τὸ πῦ οὐσιαστικόν, ἐκεῖνο πού συνιστᾷ τὸ καπιταλιστικὸ περιεχόμενο τῆς νομισματικῆς λειτουργίας πού σφύζει τὴν κοινωνία. Αὐτὸ δυσκολεῖ—τὸ λιγώτερον—μιὰ ὀρθὴ κατανόηση τῆς διαλεκτικῆς στὴν ἐξέλιξιν τοῦ χρήματος, κατὰ τὴν μεταβατικὴ περίοδον, ἀπὸ τὴν ἀστικὴν στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία.

Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ φύσις τοῦ χρήματος, σὰν χρήματος, εἶναι ὁλοτελῶς διαφορετικὴ ἀπὸ ὅτι εἶναι ἡ φύσις τοῦ κεφαλαίου, τὸ χρῆμα μπορεῖ νὰ ὑπάρξει καὶ νὰ χρησιμοποιηθῇ ἐνεργητικὰ ἀπὸ τὴ σοσιαλιστικὴ κοινωνία, ὅπου ἀπουσιάζει ἡ ἀτομικὴ ιδιοκτησία. Μέσα στὶς συνθήκες τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. καὶ κατὰ τὴ διαδικασία τῆς ἐξέλιξής τους, τὰ χρήματα πέρασαν ἀπὸ σημαντικὲς μεταβολές. Τὰ σοβιετικὰ χρήματα τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας ξεχωρίζουν ἀπὸ τὰ σοβιετικὰ χρήματα τῆς πολύμορφης μεταβατικῆς οἰκονομικῆς. Ἡ διαδικασία τῆς μεταβολῆς στὴ φύση καὶ στὴ λειτουργία τοῦ χρήματος, ἀποτελεῖται μὲ τὸ σοσιαλισμὸ : Μὲ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ σοσιαλισμοῦ, τὸ περιεχόμενον τοῦ σοβιετικοῦ χρήματος, ὑφίσταται μιὰ πλήρη ἐξέλιξη. Τὰ χρήματα δὲν ἐκφράζουν πιά τῶρα τίς ταξικὲς ἐκείνες ἀνταγωνιστικὲς σχέσεις, τίς ὁποῖες ἐκφράζανε κατὰ τὴν μεταβατικὴν οἰκονομική.

«... Ὑπὸ συνθήκες ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς, τὰ χρήματα εἶναι ἓνα ἰδιαίτερον ἐμπόρευμα, γενικὸ ἰσοδύναμον. Τὴν ἐννοίαν τοῦ γενικοῦ ἰσοδύναμου ὁ Μάρξ τὴν προσδιορίζει σὰν «ἐνότητα μεταξὺ μέτρου ἀξίας καὶ μέσου κυκλοφορίας». Στὴ σοσιαλιστικὴ κοινωνία ὅμως τὸ χρῆμα—γενικὸ ἰσοδύναμον—δὲν εἶναι συνειθισμένο, δὲν εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ χρῆμα κάθε παραγωγῆς, πρὸ πάντων δὲ τῆς καπιταλιστικῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς. Εἶναι γενικὸ ἰσοδύναμον ἰδιαίτερου εἴδους. Στὰ χρήματα ἐπάνω ἀποτυπώνονται ὅλες οἱ ιδιοτυπίες τῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς πού ὑπάρχει στὸ σοσιαλισμὸ.

«... Τὰ χρήματα στὴν Ε.Σ.Σ.Δ. εἶναι ἀρκετὰ ἰδιότυπο γενικὸ ἰσοδύναμον. Ἐκφράζουν τίς σοβιετικὲς παραγωγικὲς σχέσεις καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα τίς σχέσεις ἀνάμεσα στὶς δυὸ ἀδελφικὲς τάξεις, τὴν ἐργατικὴ καὶ τῶν χωρικῶν. Τὰ χρήματα στὴν Ε.Σ.Σ.Δ. εἶναι μιὰ παλιὰ μορφή πού συμπληρώθηκε ἀπὸ ἓνα νέο περιεχόμενο. Κατὰ συνέπεια βαθμιαίων ἀλλαγῶν, τὸ νέο περιεχόμενο εἰσεχώρησε βαθιὰ μέσα στὴν παλαιὰ μορφή καὶ τὴν ὑπέταξε ἐξ ὁλοκλήρου. Ἡ παλιὰ μορφή χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ ἐξελιχθῇ τὸ καινούργιο, τὸ νέο».

Τὰ σοβιετικὰ χρήματα δὲν θὰ ἦσαν χρήματα, ἂν δὲν ἐκφράζανε τίς ὑπάρχουσες μέσα στὴ σοσιαλιστικὴ κοινωνία διαφορὲς μεταξὺ συγκεκριμένης καὶ ἀφηρημένης ἐργασίας. Ὅπως ἡ ἐμπορευματικὴ ἀνταλλαγή, εἶναι ἀπαραίτητη, ἔτσι καὶ ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν συγκεκριμένη καὶ στὴν ἀφηρημένη ἐργασία ἀπορρέει ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὸ τωρινὸ στάδιο ἐξέλιξης, ὑπάρχουν δυὸ μορφές σοσιαλιστικῆς παραγωγῆς. Στὰ χρήματα ἐκφράζεται ἡ ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων, δηλαδὴ ἡ ἀφηρημένη ἐργασία πού περιέχεται σ' αὐτά. Ἡ ἰσότης στὴν κατανάλωσιν τῆς ἐργασίας σὰν ἀφηρημένης ἐργασίας, ἀντανакλᾷ στὴν ἰσότης τῶν προϊόντων τῆς ἐργασίας, κατὰ τὴν ἀνταλλαγή τους, στὶς ἀνταλλακτικὰς ἀναλογίας πού καθορίζονται μὲ τὴν μεσολάβησιν τοῦ χρήματος, σὰν μέτρου ἀξίας δηλαδὴ μὲ τίς τιμὰς τῶν ἐμπορευμάτων.

Ἄν ἡ ἀντίληψις τῆς ἀφηρημένης ἐργασίας δίνει τὴν ποιοτικὴν χαρακτῆρα στὴν ἐργασία πού παράγει ἀξία, ἡ ἀντίληψις τῆς κοινωνικὰ ἀπαραίτητης ἐρ-

γασίας, δίνει στὴν ἴδια αὐτὴ ἐργασία, τὸ ποσοτικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς. Τὸ μέγεθος τῆς τελευταίας ποὺ ἀποτυπώνεται σὲ χρηματικὴ μορφή δὲν καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ ἐργασία τοῦ δεδομένου ἐργάτη, ποὺ ἐργάζεται στὴ δεδομένη ἐπιχείρηση, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κοινωνικὰ ἀπαραίτητη ἐργασία.

Ὁ νόμος τῆς ἀξίας δὲν ἔχει σὲ μᾶς τὴν εὐρύτητα ποὺ εἶχε στὸν καπιταλισμό, δὲν εἶναι σὲ μᾶς ρυθμιστὴς τῆς παραγωγῆς. Ὡστόσο ὅμως πάνω στὸ ἔδαφος τῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ ἀξίας χρήσης καὶ ἀξίας, μεταξὺ συγκεκριμένης καὶ ἀφηρημένης ἐργασίας, ἐμφανίζονται ἀντιθέσεις στὴν οἰκονομικὴ πρακτικὴ. ἀντιθέσεις στὴν ἐκτέλεση νὰ εἰποῦμε τοῦ Σχεδίου ὑπὸ ἐποψὴ ἀξίας ἢ κέρδους ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ὑπὸ ἐποψὴ ποικιλίας εἰδῶν καὶ ποιότητος ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Οἱ ἀντιφάσεις αὐτὲς μπορεῖ νὰ φέρουν ζημίαι στὴν παραγωγὴ καὶ νὰ προκαλέσουν ἐπικίνδυνες δυσαναλογίες στὴν ἐθνικὴ οἰκονομία. Ἀποκαλύπτονται ὅμως καὶ κατανικῶνται διὰ μέσου τοῦ μηχανισμοῦ Γενικοῦ Κρατικοῦ Ἑλέγχου. Δὲν μποροῦν δὲ σὲ καμμιά περίπτωσι νὰ ἐξελεγχθοῦν σὲ ἀνταγωνιστικὲς ἀντιθέσεις. Τέτοιου εἶδους ἀντιθέσεις ἀποκλείονται ἀπὸ αὐτὸν τοῦτον τὸν χαρακτήρα τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομικῆς, ὅπου ἐπενεργεῖ ὁ νόμος τῆς συμμετρικῆς ἀνάπτυξης ποὺ ἀποκλείει τὶς ἀντιθέσεις ἀνήμεσα στὸν κοινωνικὸ χαρακτήρα τῆς παραγωγῆς καὶ στὴν ἀτομικὴ μορφή ἰδιοποίησης. Νὰ γιὰ ποιὸ λόγο ἡ ὑπαρξὴ χρήματος στὴν Ε.Σ.Σ.Δ., ἡ ὑπαρξὴ ἐμπορευματικῆς μεταμόρφωσης Ε-Χ-Ε δὲν προκαλεῖ οἰκονομικὰ κρίσεις.

Ἄν ὑπὸ κοινὴ ἐμπορευματικὴ παραγωγὴ τὰ χρήματα λειτουργοῦν ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ὑπὸ τὴν ιδιότητα μέτρου ἀξίας, ποὺ δρᾷ αὐθόρμητα, στὴ σοσιαλιστικὴ κοινωνία ἡ καταμέτρηση τῆς ἀξίας τῶν προϊόντων ποὺ παράγονται, δὲν εἶναι πιά τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς αὐθόρμητης δράσης τοῦ νόμου τῆς ἀξίας, σὰν ρυθμιστοῦ τῆς παραγωγῆς. Τὰ χρήματα ἀποτελοῦν ἐδῶ μιὰ ἀπαραίτητη, μιὰ ἀναγκαία μορφή. ἑνὸς προσχεδιαζομένου γενικοῦ κρατικοῦ ὑπολογισμοῦ, τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας ποὺ δαπανᾶται γιὰ νὰ παραχθοῦν τὰ προϊόντα, μιὰ μορφή ἑλέγχου τοῦ μέτρου ἐργασίας καὶ τοῦ μέτρου κατανάλωσης. Ἡ λειτουργία αὐτὴ ποὺ ἐκφράζεται συγκεκριμένα στὸ σχηματισμὸ τῶν τιμῶν στὸν προσδιορισμὸ τοῦ παραγωγικοῦ κόστους, καθὼς καὶ στὸ καθαρὸ εἰσόδημα ποὺ δημιουργεῖται διὰ μέσου τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας, πραγματοποιεῖται κατ' ἀνταπόκρισιν πρὸς τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ νόμου τῆς διακανονισμένης ἐξέλιξης τῆς οἰκονομικῆς. Στὴ λειτουργία τους σὰν μέσων κυκλοφορίας τὰ χρήματα ἐξυπηρετοῦν ἀποκλειστικὰ τὸ σοβιετικὸ ἐμπόριο, ποὺ εἶναι ἐμπόριο ὁλοτελῶς ἰδιόρρυθμο. ἐμπόριο χωρὶς καπιαλιστές, μεγάλους ἢ μικροὺς. Ἡ λειτουργία τους αὐτὴ δὲν εἶναι, κατὰ συνέπεια, κοινὴ λειτουργία κυκλοφοριακοῦ μέσου, ἀλλὰ λειτουργία μέσου κυκλοφορίας ἐμπορευμάτων, ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται μὲ τὸν μηχανισμό τοῦ σοβιετικοῦ ἐμπορίου. ἓνα μηχανισμό ποὺ διακανονίζεται καὶ διαρρυθμίζεται ἀπὸ τὸ σοβιετικὸ κράτος, σύμφωνα πρὸς τὸν βασικὸ οἰκονομικὸ νόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ. τὸν νόμο τῆς συμμετρικῆς ἐξέλιξης.

Ταυτόχρονα ὅμως μιὰ ἀπὸ τὶς ἀντιθέσεις τῆς δικῆς μας οἰκονομικῆς, συνίσταται στὸ ὅτι, στὴν ἀνοργάνωτη ἀγορά, ἔχουν διασωθεῖ μερικὰ στοιχεῖα αὐθόρμητης δράσης τοῦ νόμου τῆς ἀξίας. Αὐτὸ βρίσκει τὴν ἐκφρασὴ του στὴ διαμόρφωση τῶν τιμῶν, στὶς διακυμάνσεις, ὅσον ἀφορᾷ τὶς ἀφίξεις τῶν ἐμπορευμάτων στὴν ἀγορὰ τῶν κολχῶν καὶ τὰ λοιπὰ. Στὸ πεδίο αὐτὸ διασώζεται ἀκόμα, γιὰ μερικὰ ξεχωριστὰ άτομα, ἡ δυνατότητα νὰ ἐπιτύχουν ὑπὸ ὥρισμένες συνθήκες, κερδοσκοπικὰ εἰσοδήματα. Φαινόμενα αὐτοῦ τοῦ εἴδους στὴ σφαῖρα τῆς ἐμπορευματικῆς καὶ χρηματικῆς κυκλοφορίας, θὰ περιορίζονται ὅλοένα καὶ περισσότερο στὸ βαθμὸ πού ἡ κοινωνία μας θὰ μετακινεῖται πρὸς ἀνώτερες φάσεις. θὰ ἐξαφανισθοῦν δὲ τελικὰ ἐξ ὁλοκλήρου.

* * *

Ἄν καὶ ἡ σφαῖρα τῆς ἐμπορευματικῆς, κατὰ συνέπεια δὲ καὶ τῆς χρηματικῆς κυκλοφορίας εἶναι περιορισμένη, στὰ ἀντικείμενα ἀτομικῆς κατανάλωσης, κατὰ κύριο λόγο, καθὼς καὶ στὶς πρῶτες ὕλες τῶν κολχῶν, ἀπὸ τὶς ὁποῖες παράγονται τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ, ὥστόσο ἡ λειτουργία τοῦ σοβιετικοῦ χρήματος δὲν περιορίζεται σ' αὐτὴν μόνο τῇ σφαίρα. Στὴν κοινωνία μας τὰ σοβιετικὰ χρήματα χρησιμοποιοῦνται καὶ στὴ διαδικασία οἰκονομικῆς κυκλοφορίας τῶν παραγωγῆς.

Γιὰ ποῖο ὅμως λόγο τὰ σοβιετικὰ χρήματα ἐπεκτείνουν τὴν δράση τους καὶ συνεπῶς, ἔτσι ἢ ἀλλιῶς, λειτουργοῦν καὶ στὴ σφαῖρα ὅπου παράγονται καὶ διανέμονται τὰ παραγωγικὰ μέσα :

Αὐτὸ καθορίζεται ἀπὸ τὶς ἐξῆς αἰτίες :

Πρῶτο: Ἐφόσον τὰ προϊόντα κατανάλωσης εἶναι ἐμπορεύματα καὶ οἱ ἐργάτες μποροῦν νὰ τὰ ἀποκτήσουν μόνον μὲ χρῆμα, ἡ κάλυψη τῶν δαπανῶν σὲ ἐργατικὴ δύναμη, κατὰ τὴν παραγωγικὴ ἐργασία, (ἐξασφάλιση στοὺς ἐργάτες τῶν ἀπαραίτητων μέσων κατανάλωσης) δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ—κατὰ τὸ παρὸν—ἄλλως, παρὰ μὲ τὸ μέσο τοῦ χρηματικοῦ ἐργατικοῦ ἡμερομισθίου. Τὸ ἐργατικὸ ἡμερομίσθιο ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ σοβαρὰ στοιχεῖα τοῦ κόστους. Ὅπως δὲ τὸ ἡμερομίσθιο αὐτὸ καταβάλλεται, ὑπολογίζεται καὶ σχεδιάζεται ὑπὸ χρηματικὴ μορφή, ἔτσι καὶ ὅλα τὰ ἄλλα παρόμοια στοιχεῖα παραγωγικῆς δαπάνης πρέπει νὰ ὑπολογισθοῦν σὲ μορφή χρηματικὴ, γιατί ἀλλιῶς θὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ καθορισθεῖ τὸ σύνολο τῶν δαπανῶν. Μὲ τὸν ὑπολογισμό σὲ χρῆμα μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀκριβὴς λογαριασμός τῶν ἐξόδων τῆς ἐπιχείρησης καὶ νὰ καθορισθεῖ ἡ ἀποδοτικότητα ἢ τὸ ἐπιζήμιό της.

Δεύτερο: Ἐφ' ὅσον τὰ μέσα παραγωγῆς—μέσα ἐργασίας καὶ πρῶτες ὕλες—ἀποτελοῦνε σοβαρὰ στοιχεῖα τῆς ἀξίας τῶν μέσων κατανάλωσης, ἡ ἀξία αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ προσδιορισθεῖ. ἂν ὁ ὑπολογισμός τῶν δαπανῶν γιὰ τὴν ἐργασία πρὸς παραγωγή τῶν μέσων παραγωγῆς, δὲν γίνῃ ὑπὸ μορφή χρήματος, ἂν στὰ μέσα παραγωγῆς δὲν δοθεῖ μιὰ ἐκφραση ἀξίας. Ἀπ' ἐδῶ ἀνακύπτει ἐπίσης

ἡ ἀνάγκη νὰ προσδιορισθεῖ ἡ ἀξία πού ἔχουν τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς, τὸ κόστος καὶ οἱ τιμές τους, καὶ νὰ χρησιμοποιηθεῖ τὸ χρῆμα γιὰ νὰ ἐκτιμηθοῦν οἱ κοινωνικὲς δαπάνες πού ἀπαιτοῦνται γιὰ νὰ παραχθοῦν τὰ μέσα παραγωγῆς.

Ἔτσι, ἂν καί, ἀναφορικὰ πρὸς τὰ μέσα παραγωγῆς, τὰ χρήματα δὲν εἶναι ἀγοραστικά μέσα (μέσα κυκλοφορίας), ὥστόσο ἡ λειτουργία τοῦ γενικοῦ ἰσοδύναμου σὰν μέτρου ἀξίας στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομικὴ χρησιμοποιεῖται καὶ στὴ σφαῖρα παραγωγῆς καὶ διανομῆς τῶν παραγωγικῶν μέσων. Ἄν, προκειμένου γιὰ τὰ μέσα κατανάλωσης, ὁ προορισμὸς τῆς λειτουργίας τοῦ χρήματος σὰν μέτρου ἀξίας ἐγκτεῖται στὸ νὰ καταστήσει δυνατὴ τὴν διαδικασίαν ἀνταλλαγῆς τῶν ἐμπορευμάτων ἀνάμεσα σὲ διαφορετικοὺς κατόχους, προκειμένου γιὰ τὰ μέσα παραγωγῆς, δὲν εἶναι καθόλου ὁ ἴδιος. Τὸ μέτρο ἀξίας χρησιμοποιεῖται ἐδῶ μόνο γιὰ νὰ προσδιορισθεῖ τὸ μέγεθος τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ γενικώτερα δὲ γιὰ νὰ ὑπολογισθεῖ καὶ νὰ ἐλεγχθεῖ ἡ ἐργασία στὰ ἐργοστάσια. Δὲν ἀποτελοῦν, κατὰ συνέπεια, τὰ χρήματα ἐδῶ ἓνα μέτρο ἀξίας τῶν ἐμπορευμάτων. Χρησιμοποιεῖνται ὅμως σὰν μέσα πρὸς ὑπολογισμὸ τῆς δαπάνης ἐργασίας. Μόνο δὲ ἐξωτερικά, τυπικά, ἐμφανίζονται μὲ τὴν ιδιότητα ἐνὸς προσχεδιασμένου μέτρου ἀξίας, σὲ συνάφεια πρὸς τὸ ὅτι τὰ μέσα παραγωγῆς ἔχουν ἐμπορευματικὸ περίβλημα. Μ' αὐτὴ δὲ τὴν ἐννοία ἀκριβῶς καὶ χρησιμοποιοῦμε στὸ ἄρθρο μας ἐδῶ τίς ἐννοίες «ἀξία» καὶ «μέτρο ἀξίας», προκειμένου γιὰ τὰ μέσα παραγωγῆς.

Τρίτο: Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ χρήματος σὰν μέτρου ἀξίας πρὸς ὑπολογισμὸ τῶν δαπανῶν ἐργασίας στὴν παραγωγὴ μέσων παραγωγῆς, συνδέεται μὲ τὴν ὑπαρξὴ στὴ χώρα μας ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου. Στὸ πεδίο αὐτὸ τὰ μέσα παραγωγῆς πού κατασκευάζονται στὶς κρατικὲς μας ἐπιχειρήσεις ἀποτελοῦν ἐμπορεύματα, ὄχι τυπικά μόνο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄποψη οὐσιαστικῆς. Κατὰ τίς ἐμπορικὲς συμφωνίας μὲ τίς χώρες τῶν Λαϊκῶν Δημοκρατιῶν ἢ Ε.Σ.Σ.Δ. παρουσιάζει τὰ πῶλ διαφορετικὰ εἶδη μέσων παραγωγῆς. Εἶναι δὲ φυσικὰ ἀπαραίτητο νὰ ξέρεи κανεὶς τὸ κόστος καὶ τὴν τιμὴ αὐτῶν τῶν ἐμπορευμάτων.

Αὐτὲς εἶναι οἱ αἰτίες πού προσδιορίζουν τὸ οἰκονομικὰ ἀπαραίτητο τῆς λειτουργίας χρήματος μὲ τὴν ιδιότητα μέτρου ἀξίας πρὸς τὸ σκοπὸ ὑπολογισμοῦ τῶν δαπανῶν ἐργασίας καὶ προσχεδιασμένου ἐλέγχου τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας σ' ὅλα τὰ πεδία. Ἡ λειτουργία αὐτὴ τοῦ χρήματος ἐπεκτείνει τὴ σφαῖρα τῆς δράσεώς του, ὄχι μονάχα στὰ μέσα κατανάλωσης, ἀλλὰ καὶ στὰ μέσα παραγωγῆς.

Ἡ ἰδιομορφία καὶ ἡ ἀντιφατικότης τοῦ χρήματος στὴ σοσιαλιστικὴ κοινωνία ἐγκτεῖται σ' αὐτὸ ἀκριβῶς ὅτι τὰ χρήματα λειτουργοῦν ταυτόχρονα καὶ στὸν κόσμον τῶν ἐμπορευμάτων (ἀντικείμενα κατανάλωσης) καὶ στὸν κόσμον τῶν μὴ ἐμπορευμάτων (μέσα παραγωγῆς). Ὅπως δὲ ἔχουμε καὶ προηγούμενα καταδείξει, ἡ λειτουργία τοῦ σοβιετικοῦ χρήματος στὸν κόσμον τῶν μὴ ἐμπορευμάτων, εἶναι ἐπίσης ἀναγκαία, ἐνὸς διατηροῦνται ἀκόμα καὶ οἱ δύο μορφὲς τῆς σοσιαλιστικῆς παραγωγῆς. Προκειμένου ὅμως νὰ προσδιορίσουμε τὸ

σοβιετικό χρῆμα, δὲν μπορούμε νὰ περιορισθοῦμε μόνο στὴν ἔννοιά του σὰν γενικοῦ ἰσοδύναμου, καθὼς καὶ στὶς δυὸ ἄλλες συγκεκριμένες λειτουργίες, πού τὸ συνιστοῦν, ὡς μέτρο ἀξίας καὶ ὡς μέσο κυκλοφορίας. Πρέπει νὰ ὑπενθυμίσουμε, προκειμένου γιὰ τὶς ἀντιλήψεις ὡς πρὸς τὸ σοβιετικό χρῆμα, ὅτι ὄχι μονάχα συνδέεται μὲ τὸ νόμο τῆς ἀξίας, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι ἡ λειτουργία του ὑποτάσσεται—σὲ τελευταία ἀνάλυση—στὸν βασικὸ σοσιαλιστικὸ νόμο. Τὰ σοβιετικά χρήματα δὲν εἶναι, κατὰ συνέπεια, ἓνα γενικὸ μόνον ἰσοδύναμο. Εἶναι κάτι περισσότερο καὶ κάτι τὸ πῖο πλῆρες ἀπὸ ὅτι εἶναι τὸ κοινὸ γενικὸ ἰσοδύναμο. Τὰ σοβιετικά χρήματα εἶναι τὸ κοινὸ ἐκεῖνο ἰσοδύναμο, πού ἡ σοβιετικὴ κοινωνία τὸ χρησιμοποιεῖ σύμφωνα πρὸς τὶς ἀπαιτήσεις βασικοῦ οἰκονομικοῦ νόμου τοῦ σοσιαλισμοῦ, μὲ τὴν ιδιότητα γενικοῦ μέσου ὑπολογισμοῦ, σχεδιασμοῦ καὶ ἐλέγχου ἐπὶ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διανομῆς τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. σ' ὁλόκληρη τὴν ἐθνικὴ οἰκονομία.

Ὑπὸ τὴν ιδιότητά του ὡς γενικοῦ ἰσοδύναμου τὸ σοβιετικό χρῆμα παίζει ἓναν, πολὺ μικρότερης σημασίας, ρόλο, ἔχει μιὰ ἀσύγκριτα μικρότερη ἐφαρμογή, ἀπ' ὅτι ἔχει τὸ χρῆμα στὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία. Μαζὶ ὅμως μ' αὐτὸ εἶναι ἀναμφίβολο ὅτι τὸ σοβιετικό χρῆμα ἀντιπροσωπεύει ἓναν ἀσύγκριτα πληρέστερο ἱστορικὸ τύπο χρήματος, ἀπὸ ὅτι ἀντιπροσώπευε σ' ὅλους τοὺς σοσιαλιστικούς σχηματισμούς, ἐπεὶ δὲν εἶναι ἀπλῶς, δὲν εἶναι μόνον, ἓνα γενικὸ ἰσοδύναμο, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖται εὐρύτερα, ἀποτελεσματικά. συνειδητὰ καὶ σχεδιασμένα, σύμφωνα πρὸς τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ βασικοῦ οἰκονομικοῦ νόμου τοῦ σοσιαλισμοῦ. πρὸς μιὰ ἀποφασιστικὴ ἐξέλιξη καὶ τελειοποίηση ὅλης τῆς παραγωγῆς.

* *

Ὁ Μάρξ ἀπέδειξε στὸ Κεφάλαιο, κατὰ ποῖο τρόπο μέσα στὴ διαδικασία τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης, ἓνα ὠρισμένο ἐμπόρευμα ἀποσπᾶσθηκε ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν ἐμπορευμάτων, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ἐμπορεύματα ἐκφράζουν τὴν ἀξία τους πάνω σ' αὐτό. πού γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ γίνεται χρῆμα. «Μὲ τὴν βοήθεια τῆς κοινωνικῆς διαδικασίας πού ἀναφέραμε, γράφει ὁ Μάρξ, ἡ λειτουργία τοῦ γενικοῦ ἰσοδύναμου γίνεται λειτουργία τοῦ ξεχωριστοῦ—ἀποχωρισμένου ἐμπορεύματος. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ γίνεται χρῆμα (1).

Στὴν ἐξέλιξη τῆς σοβιετικῆς οἰκονομικῆς μετὰ τὴν ὀκτωβριανὴ ἐπανάσταση δὲν ἀναδείχθηκε στὸ ρόλο τοῦ γενικοῦ ἰσοδύναμου κανένα νέο ἐμπόρευμα. Τὸ σοβιετικὸ σύστημα τιμῶν μὲ τὸ νέο σταθερὸ νόμισμα πού δημιούργησε ἡ νομισματικὴ μεταρρύθμιση τοῦ 1922-24 οἰκοδομήθηκε ἅμεσα στὴ βάση τοῦ χρυσοῦ μέτρου ἀξίας.

(1) Κ. Μαρξ: Κεφάλαιο, Βιβλίον Ι-Τόμος Ι σελίδα 93 Ρωσικὴ ἔκδοσις.

Καὶ στὴ σοσιαλιστικῇ κοινωνίᾳ τὰ χρήματα, ἂν καὶ ἐνδείγματα πού δίνουν στὸν κάτοχό τους τὸ δικαίωμα νὰ ἀποκτήσῃ μιὰ ὠρισμένη ποσὴ ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ προϊόν ἂν καὶ ἐργημένα πρὶν ἀπ' ὅλα ἀπὸ μάζες ἐμπορεύματα πού τὸ κράτος ρίπτει στὴν κυκλοφορίᾳ σὲ τιμὲς σταθερές, δὲν ἀποτελοῦν ἀπὸ τὸν ὅσον γραμμάτια (talons) ἐργασίας ἀλλὰ πραγματικὰ χρήματα. Ὁ χρυσὸς εἶναι καὶ στὴ σοσιαλιστικῇ κοινωνίᾳ τὸ γενικὸ ἰσοδύναμο. Στὴ δὲ σφαῖρα τῆς ἐμπορευματοποιήσεως κυκλοφορίας καὶ κατ' ἀνταπόκριση ἄμεση πρὸς τὴν χαρακτηριστικὴν νομοτέλειά τους, κυκλοφοροῦν μὲ τὴν ιδιότητα ἀγοραστικοῦ μέσου. εἶναι δηλαδὴ ἐνδείγματα—σοβιετικά, νομισματικά ἐνδείγματα.

Μὲ καθωρισμένη σὲ χρῆμα τὴν σχετικὴ ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων, τὰ ὄργανα σχεδιασμοῦ δὲν καταφεύγουν σὲ μᾶς, προκειμένου νὰ ὑπολογισθοῦν οἱ δαπάνες ἐργασίας πού ἀπαιτοῦνται γιὰ νὰ παραχθοῦν προϊόντα μὴ ἐμπορεύματα, δὲν καταφεύγουν στὸ χρυσὸ γιὰ νὰ ἀποκαταστήσουν τὸ κόστος. Ἀναχωροῦν ἀπὸ μιὰ δεδομένη, ἀπὸ τὰ πράγματα γνωστὴ ἀξία τοῦ χρήματος, πού ἐκφράζεται σαφῶς, ὅχι μονάχα στὴν «τιμὴ χρυσοῦ» (στὸ περιεχόμενο τοῦ ρουβλίου σὲ χρυσό), ἀλλὰ καὶ στὶς τιμὲς τῶν ἄλλων ἐμπορευμάτων. Τὸ ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. Φ. Μηχαίλοφ, εἰδικὸς πού ἔχει διακριθεῖ στὰ ζητήματα τοῦ χρυσοῦ, ὁρθὰ ὑπέδειξε ὅτι κατὰ τὴν ἐργασία σχεδίασης πάνω στὰ ζητήματα τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ χρυσοῦ δὲν εἶναι οὔτε ἀναγκαῖο, οὔτε καὶ δυνατό νὰ προσαρμόζεται κανεὶς κάθε φορὰ μὲ τὴν ἀξία τοῦ χρυσοῦ. Γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Πλάνου, εἶναι κατὰ πολὺ ἀπλούστερο νὰ προσανατολισθοῦν στὴν ἀξία τοῦ ψωμοῦ ἢ τοῦ χάλυβα. Μποροῦνε ὅμως καὶ προσανατολίζονται στὸ ψωμί καὶ στὸ χάλυβα, μόνον ἐπειδὴ στὰ ἐμπορεύματα αὐτὰ—στὴ δαπάνη γιὰ τὴν παραγωγή τους ἐκφράζεται ἡ ἀξία πού ἔχει τὸ ἐμπόρευμα—Χρῆμα.

Ἐφ' ὅσον τὸ ρούβλι ἔχει χρυσὸ περιεχόμενο, τὰ ὄργανα Σχεδίου ἐξομοιώνοντας τὴν ἀξία τῶν ὠρισμένων ἐμπορευμάτων πρὸς τὸ χρῆμα, τὴν ἐκφράζουν ταυτόχρονα σὲ χρυσό. Οἱ ἀντίπαλοι τῶν θεωρητικῶν τόσο πολὺ ἀπλῶν καὶ καθαρῶν αὐτῶν καταστάσεων ζητοῦν νὰ τοὺς ἀποδείξουν τὸν μηχανισμό μὲ τὸν ὁποῖο δρᾷ τὸ χρυσὸ μέτρο ἀξίας στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομικὴ, ἀνάλογα πρὸς τὸ μηχανισμό πού δρᾷ στὸ καπιταλιστικὸ σύστημα. Ρωτοῦν : Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἡ πραγματικὴ σχέση, ἀνάμεσα στὸ χρυσὸ καὶ στὸ νόμισμα, στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας μας; Ποῦ εἶναι ὁ μηχανισμὸς μὲ τὸν ὁποῖον ἐπιδροῦν στὶς τιμὲς οἱ μεταβολὲς στὴν ἀξία τοῦ χρυσοῦ, ποῦ εἶναι ἡ αὐτόματη ἀνταλλαγὴ χρυσοῦ πρὸς ἐμπορεύματα στὶς πηγὲς παραγωγῆς χρυσοῦ, πρᾶγμα, λένε, πού ὑπὸ μία κοινὴ ἐμπορευματοποιήσεως παραγωγῇ ἀποτελεῖ ὅρο ἀπαραίτητο γιὰ τὴ λειτουργία τοῦ χρήματος ὡς μέτρο ἀξίας ;

Ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς μεγαλύτερες παραγωγικὰς χώρες χρυσοῦ στὸν κόσμον. Ὁ χρυσὸς αὐτὸς ἐξορύσσεται ἀπὸ κρατικὲς ἐπιχειρήσεις,

κατὰ κύριο λόγο. Ἐνα μέρος του ὅμως ἐξορύσσεται ἀπὸ συνεργεῖα μικροπαραγωγῶν, πού τὸν πουλοῦν στὸ κράτος, ἀνταλλάσσοντας μὲ τὸν τρόπο αὐτό, τὸ χρυσὸ καὶ τὰ παράγωγα μὲ διάφορα εἶδη ἐμπορεύματα. Καὶ στὶς κρατικὲς ὅμως ἐπιχειρήσεις ὁ χρυσὸς παράγεται σὰν ἐμπόρευμα, καὶ συγκεκριμένα σὰν γενικὸ ἐμπόρευμα τῆς παγκόσμιας ἀγορᾶς, σὰν παγκόσμιον χρῆμα. Σ' αὐτὸ δὲ καὶ ἔγκειται ἡ βασικὴ σημασία τοῦ χρυσοῦ, γιὰ τὴν Ε.Σ.Σ.Δ. Ἡ σημασία αὐτὴ διατηρήθηκε ἐξ ὀλοκλήρου καὶ μετὰ τὴ διάσπαση τῆς ἐνιαίας παγκόσμιας ἀγορᾶς σὲ δυὸ ἀγορὲς παγκόσμιες καὶ παράλληλες. Πρῶτο, ἐπειδὴ ἡ ὑπαρξὴ δυὸ ἀγορῶν δὲν σημαίνει καθόλου ὅτι ἀπουσιάζει μεταξὺ τους ὅποια-δήποτε οἰκονομικὴ σχέση ἐμπορευματοικῆς συναλλαγῆς. Δεύτερο, ὁ χρυσὸς διατηρεῖ τὴ σημασίαν του σὰν παγκόσμιον χρῆμα. στὴν ἀγορὰ τῶν δημοκρατικῶν χωρῶν : "Οἱ οἱ λογαριασμοὶ ἐκεῖ καταστρέφονται μὲ βάση τὸν χρυσὸ (χρυσὸ ρούβλι). Μαζὶ μὲ τὶς πιστώσεις σὲ ἐμπορεύματα ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση παρέχει στὶς χώρες αὐτὲς τοῦ δημοκρατικοῦ στρατοπέδου καὶ πιστώσεις σὲ χρυσό.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ὁ χρυσὸς παράγεται στὴ Ε.Σ.Σ.Δ. σὰν ἐμπόρευμα, σὰν γενικὸ ἰσοδύναμο καὶ γιὰ τὶς δυὸ παγκόσμιες ἀγορὲς. Τὴν ἀνταλλαγὴν του μὲ ἐμπορεύματα τὴν κάνουν πρὶν ἀπ' ὅλα τὰ συνεργεῖα τῶν ἀτομικῶν παραγωγῶν χρυσοῦ. Εἰσπράττουνε σοβιετικὰ χρήματα ἀπέναντι στὶς ποσότητες χρυσοῦ πού παραδίδουνε στὸ κράτος καὶ ἀγοράζουνε μ' αὐτὰ εἶδη κατανάλωσης, κατὰ κύριο λόγο, ἀλλὰ καὶ μερικὰ μέσα παραγωγῆς πού τοὺς εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἐξόρυξιν τοῦ χρυσοῦ. Δεύτερο, ἡ ἀνταλλαγὴ χρυσοῦ μὲ ἐμπορεύματα γίνεται στὴν παγκόσμιαν καπιταλιστικὴν ἀγορὰ : Σχεδιάζοντας τὴν ἐξόρυξιν χρυσοῦ, καὶ καθορίζοντας τὶς τιμὲς μὲ βάση τὸ χρυσὸ τὸ σοβιετικὸν κράτος ὑπολογίζει πρακτικὰ τὴ σχετικὴ ἀξίαν πού ἔχει ὁ χρυσὸς στὴν παγκόσμιαν καπιταλιστικὴν ἀγορὰ.

Τὸ ὅτι τὰ χαρτονομίσματα—χρηματικὰ ἐνδείγματα—δὲν ἀνταλλάσσονται ἐλευθέρως μὲ τὸ χρυσό, δὲν μπορεῖ ἐπίσης νὰ χρησιμεύσει ὡς ἐπιχείρημα ἐναντίον τῆς θέσεως ὅτι ὁ χρυσὸς χρησιμεύει σὲ μᾶς ὡς μέτρο ἀξίας. Τέτοια ἀνταλλαγὴ δὲν ὑπάρχει οὔτε στὴν καπιταλιστικὴν οἰκονομίαν, ὑπὸ καθεστῶς χάρτινης νομισματικῆς κυκλοφορίας, ὅπου δὲν εἶναι ὥστος οὐ τὰ χαρτονομίσματα, ἀλλὰ ὁ χρυσός, πού ἐκτελεῖ τὴ λειτουργίαν τοῦ μέτρου ἀξίας.

Πολὺ σοβαρὴ θεωρητικὴ σημασία ἔχει τὸ γεγονὸς σχετικὰ μὲ τὸ τί ἐπίδραση μπορεῖ νὰ ἀσκήσῃ στὴ δική μας τὴν κοινωνίαν μιὰ μεταβολὴ τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ πάνω στὶς τιμὲς. Ὁ Μάρξ ἀπέδειξε ὅτι ὑπὸ συνθήκας καπιταλισμοῦ δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ οὔτε καὶ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει μέτρο ἀξίας ἀμετάβλητο, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ εἶναι ἓνα μέγεθος μεταβλητό. Ἐξ ἄλλου τὸ σοσιαλιστικὸν σύστημα οἰκονομίας χρειάζεται ἓνα τέτοιο μέτρο ἀξίας, πού νὰ ἐκφράζῃ ὅσο τὸ δυνατόν ἀκριβέστερα τὴ συστηματικὴ μείωση—ὑπὸ ἐποψὴ Σχεδιοῦ—τῶν ἐξόδων ἐργασίας γιὰ τὴν παραγωγὴν ἐμπορευμάτων, μείωση πού ἐπέρχεται ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγικότητος τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας. Ἡ ὑπεροχὴ πού ἔχει τὸ σοσιαλιστικὸν οἰκονομικὸν σύστημα, ὅπου ἡ οἰκονομία

ἐξελλίσσεται σχεδιασμένα, παρέχει τὴν δυνατότητα νὰ ἐξουδετερώνονται οἱ ἐπιρροές πάνω στὰ ἐπίπεδα τῶν ἐμπορευματικῶν τιμῶν, ἐπιρροές ποὺ θὰ τὶς προκαλοῦσαν μεταβολές στὴν ἀξία τοῦ χρυσοῦ. κατὰ συνέπεια μιᾶς μεγαλύτερης ἢ μικρότερης παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας στὰ χρυσορυχεῖα. Στὴν Ε.Σ.Σ.Δ. ἀπουσιάζει γενικὰ ἡ αὐθόρμητη ἐκείνη ἀνταλλαγή χρυσοῦ καὶ ἐμπορευμάτων στὴν ἀγορὰ διὰ μέσου τῆς ὑποίας ἡ μεταβολὴ τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ ἐπιδρᾷ πάνω στὰ ἐπίπεδα τῶν τιμῶν, ὅπως ὑπὸ καπιταλιστικὲς συνθῆκες. "Ὁλος ὁ χρυσὸς ποὺ ἐξορύσσεται μαζὶ καὶ ὁ χρυσὸς ποὺ ἐξορύσσουν τὰ ἰδιωτικὰ συνεργεῖα τίθεται στὴ διάθεση τοῦ Κράτους σὲ τιμὲς καθωρισμένες. Οἱ τιμὲς τῶν ἐμπορευμάτων πάλι ποὺ πραγματοποιοῦνται στὴν ὀργανωμένη ἀγορὰ, διακανονίζονται ἐπίσης ἀπὸ τὸ σοβιετικὸ Κράτος κατὰ τὸ Σχέδιο στὴ βάση τοῦ νόμου τῆς συστηματοποιήσεως συμμετρικῆς ἐξέλιξης καὶ μὲ ὑπολογισμὸ τῆ λειτουργίας τοῦ νόμου τῆς ἀξίας. Οἱ τιμὲς αὐτὲς ἐκφράζονται στὸ σοβιετικὸ ρούβλι, τὸ ὁποῖο ἔχει καθωρισμένο περιεχόμενο. Μὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ἰδιαιτητικὰς ὡς πρὸς τὴν παραγωγὴ καὶ τὴ χρησιμοποίησιν τοῦ χρυσοῦ στὴν Ε.Σ.Σ.Δ. καθὼς καὶ τὶς ἰδιαιτητικὰς ὡς πρὸς τὸ σχηματισμὸ τῶν τιμῶν, ἡ ἀπομάκρυνση τῶν ἐπιρροῶν ποὺ οἱ διακυμάνσεις στὴν ἀξία τοῦ χρυσοῦ μπορεῖ νὰ ἔχουν πάνω στὸ κόστος καθὼς καὶ στὶς τιμὲς τῶν ἐμπορευμάτων, γίνεται ἐρικτὴ. Μ' ἄλλα λόγια, ἡ ἀξία τοῦ ἰδιοῦ τοῦ μέτρου ἀξίας—τοῦ χρυσοῦ ρουβλίου—λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν σχεδίασιν τῶν τιμῶν, σὰν ἓνα δεδομένο ἀμετάβλητο μέγεθος.

Ὑπὸ συνθήκες σοσιαλισμοῦ δὲν εἶναι διόλου ἀναγκαῖο νὰ ἐπανεξετάζει κανεὶς τὰ ἐπίπεδα τῶν τιμῶν ὅλων τῶν ἐμπορευμάτων, ἀντίθετα νὰ ἀναθεωρεῖ τὸ περιεχόμενο σὲ χρυσὸ τοῦ ρουβλίου, κάθε φορὰ ποὺ θὰ ἐπέλθουν μεταβολές στὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, στίς ἐπιχειρήσεις χρυσορυχείου. Ἡ μεταβολὴ τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ μὲ ἐπίπεδα ἐμπορευματικῶν τιμῶν ἀμετάβλητα, μεταβάλλει ἀπλῶς καὶ μόνο τὴν ἀποδοτικότητα τῆς παραγωγῆς στὰ χρυσορυχεῖα, πράγμα ποὺ μπορεῖ νὰ διακανονισθεῖ κάθε φορὰ ἀπὸ τὸ σοσιαλιστικὸ Κράτος μὲ μέσα δημοσιονομικὰ συνειθισμένα (στὴ μιὰ περίπτωσιν μὲ τὴν τροποποίηση τῶν παροχῶν τοῦ προϋπολογισμοῦ, στὴν ἄλλη, μὲ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ κέρδους) ἔτσι δὲ καὶ γίνεται ἡ ὑπόθεσις στὴν πράξιν.

"Ἐνα τέτοιο σύστημα προσχεδιασμένης χρησιμοποίησεως τοῦ χρυσοῦ σὰν μέτρου ἀξίας, εἶναι δυνατόν μόνον σὲ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία ἀποτελεῖ δὲ ἓνα ἀπὸ τὰ προτερήματα τῆς. Ἡ σφαῖρα δράσεως τῆς ἐμπορευματοποιήσεως παραγωγῆς καὶ τοῦ νόμου τῆς ἀξίας περιορίζεται ἐκεῖ ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῆς σοσιαλιστικῆς ἰδιοκτησίας, ἀπὸ τὴν ἐπενέργεια τοῦ νόμου τῆς συμμετρικῆς ἀνάπτυξης, ἀπὸ ὁλόκληρην τὸν οἰκονομικὴν πολιτικὴν τοῦ Κράτους.

Μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ χρυσοῦ σὰν μέτρου ἀξίας, συνδέεται τὸ λεγόμενο ζήτημα τῶν ἀμετάβλητων τιμῶν. Γιὰ τὴν καταμέτρηση τοῦ φυσικοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς καὶ τὸν ὑπολογισμὸν τῆς ἀκαθάριστης παραγωγῆς στίς κρατικὰς βιομηχανίας, λαμβανότανε ὑπ' ὄψιν ὡς τὸ ἔτος 1949 οἱ ἀμετάβλητοι τιμὲς τοῦ

ἔτους 1926-27 (ἡ παραγωγή στὶς συνεταιριστικὲς βιομηχανίες ὑπολογιζότανε στὶς τιμές τοῦ 1932). Οἱ τιμές αὐτὲς στηρίζονταν ἅμεσα στὴ βάση τῆς λειτουργίας τοῦ χρυσοῦ σὰν μέτρου ἀξίας, ἐκτὸς δὲ ἀπὸ αὐτὸ κατὰ τὴν κατάστρωση τοὺς χρησιμοποιοῦσανε καὶ τὶς προπολεμικὲς τρέχουσες τιμές, ἀνάλογα πρὸς τὶς παραγωγικὲς κατηγορίες. Οἱ τιμές τοῦ 1926-27 ἦτανε «χρυσὲς τιμές» δηλαδή ἐκφραζότανε σὲ χρυσὸ ρούβλι, προεπαναστατικοῦ βάρους. Ἡ οὐσιαστικὴ ἀνεπάρκεια ποὺ εἶχε ὁ καταμετρητὴς αὐτός, συνίστατο στὸ ὅτι ἓνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴ σύγχρονη βιομηχανικὴ παραγωγή (μέσα παραγωγῆς καθὼς καὶ μερικὲς κατηγορίες μέσων κατανάληψης) δὲν ὑπῆρχανε τότε, στὰ 1926-27 καὶ αὐτὸ εἶχε ὡς συνέπεια ἀναγκαστικὴ νὰ καταστρώνονται οἱ τιμές τοῦ 26-27 ὁλωσδιόλου τεχνικά, προκειμένου γιὰ τοὺς νέους αὐτοὺς κλάδους. Ὅσο ὅμως μεγάλωνε ἡ ποικιλία τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς πρὸς ὄφελος καινούριων εἰδῶν, τόσο οἱ τιμές τοῦ 1926-27 φαινότανε πιὺ τεχνητές. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἐγίνε στὰ 1949 μιὰ οὐσιαστικὴ μετάβαση, μὲ σκοπὸ νὰ προσχεδιάζεται ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή στὶς ὑπάρχουσες τρέχουσες τιμές. Ἐφόσον δὲ οἱ τιμές αὐτὲς τοῦ 1949 ἀλλάζανε, ἐγίνε ἀναγκαῖο νὰ καταστρωθοῦνε δείκτες τιμῶν, προκειμένου νὰ γίνονται συγκρίσεις ἐπὶ μιὰ σειρὰ ἐτῶν. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν δεικτῶν αὐτῶν στὴν πράξη τοῦ σχεδιασμοῦ, σκόπευε νὰ ἀπομακρύνει κατὰ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ δυναμικοῦ «τοῦ φυσικοῦ ὄγκου», τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος, τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, κλπ., ὅλες τὶς ἐπιδράσεις ἀπὸ τὶς μεταβολὲς τῶν τιμῶν. Ὁ ὄγκος «τοῦ φυσικοῦ προϊόντος» δὲν μπορεῖ νὰ ὑπολογισθεῖ κατὰ φυσικὸν τρόπο νὰ βρεῖ δηλαδή μιὰ φυσικὴ διατύπωση : Γιὰ νὰ καταμετρηθεῖ τὸ δυναμικὸ του, πρέπει νὰ δοθεῖ στὸ κοινωνικὸν προϊόν μιὰ ἰδιότυπη ἐκφραση σὲ χρῆμα. Τὴν ἐκφραση αὐτῆς τῆς ἀξίας τὴν ὑπολογίζουμε, χρησιμοποιώντας τὰ χρήματα σὰν μέτρα ἀξίας. Ὅχι, πραγματικὰ ἀλλὰ συμβατικὰ, ὑπὸ ἀμετάβλητη δηλαδή τὴν ἀξία ὅλων τῶν ἐμπορευμάτων μέσα στὰ ὅποια περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἀξία τοῦ ἴδιου τοῦ μέτρου ἀξίας τοῦ χρυσοῦ.

Ἡ μέθοδος τῶν δεικτῶν ἀπεδείχθη ἀρκετὰ περίπλοκη. Ἐπρεπε νὰ λογαριασθοῦν οἱ δείκτες γιὰ κάθε κλάδο χωριστὰ, νὰ ὑπολογισθοῦν μετὰ οἱ δείκτες γιὰ ὁμάδες παραγωγῆς καὶ τέλος οἱ δείκτες οἱ καθολικοί, γιὰ ὁλόκληρη τὴν βιομηχανικὴ παραγωγή. Στὸ εἰδικὸ ὅμως βάρος τῶν καθέκαστα κλάδων, ἡ παραγωγή ἀλλάζει καὶ ἡ κατάστρωση τῶν δεικτῶν αὐτῶν συναντοῦσε, πρακτικὰ, σοβαρὰς δυσκολίες. Γι' αὐτὸ δὲ τὸ λόγο καὶ ἀναγνωρίστηκε ὡς λογικὸ ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ δυναμικοῦ, τοῦ ὄγκου τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς, νὰ γίνεται σὲ πραγματικὲς τιμές, ὠρισμένης χρονολογίας, δηλαδή σὲ νέες «ἀμετάβλητες τιμές». Τὴ θέση τῶν τιμῶν τοῦ 26-27 ποὺ εἶχανε πιά παλιώσει, τὴν πήρανε τώρα γιὰ τὴν περίοδο τῶν ἐτῶν 1952-55 οἱ τιμές ποὺ ἰσχῦανε τὴν πρώτη Ἰανουαρίου 1952 ⁽¹⁾.

(1) B. Mirochenkos, 'Ο σχεδιασμὸς τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Μόσχα 1953.

Ἡ ὑπαναχώρησις ἀπὸ τῆς «χρυσῆς τιμῆς» τοῦ 1926—27 καὶ ἡ μετάβασις, στὶς τιμῆς τοῦ 1952, δὲν ἐσήμαινε καθόλου ὑπαναχώρησις ἀπὸ τὸ χρυσό, σὰν μέτρο ἀξίας, κατὰ τὴ σχεδίασιν τοῦ δυναμικοῦ τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Οἱ τιμῆς τοῦ 1952 ἔχουν ἀναμφίβολα γενετικὴ σχέση μετὰ τῆς τιμῆς τοῦ 1926—27, οἱ τελευταῖες δὲ αὐτὲς σχετίζονται μετὰ τῆς τρέχουσας προπολεμικῆς χρυσῆς τιμῆς. Δεύτερον, τὸ σοβιετικὸ ρούβλι, στὸ ὅποιο ἐκφράσθησαν οἱ τιμῆς τοῦ 1952 ἔχει καὶ αὐτὸ ἐπίσης ἓνα ὠρισμένον περιεχόμενον πρὸς τὸ χρυσό, ἂν καὶ τὸ χρυσὸ βάρος τοῦ ρουβλίου στὰ 1952 εἶναι, ἀναφορικὰ πρὸς τὸ ρούβλι τοῦ 1926—27, διαφορετικόν. Μ' αὐτὸ ὅμως δὲ συνδέεται παρὰ τὴ μεταβολὴν στὰ ἐπίπεδα τῶν τιμῶν τοῦ ἔτους 1952 ἀναφορικὰ πρὸς τῆς τιμῆς τοῦ 1926—27, πράγμα πού δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν γιὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ θεωρητικοῦ ζητήματος τοῦ σχετικοῦ πρὸς τὸ ποῖα εἶναι ἡ οἰκονομικὴ φύσις τοῦ ἔχει τὸ σύγχρονον μέτρο ἀξίας στὴν Ε.Σ.Σ.Δ.

Ἡ ἀναγνώρισις τῆς λειτουργίας τοῦ νόμου τῆς ἀξίας στὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομικὴ, σημαίνει καὶ ἀναγνώρισις τοῦ ἱστορικῶς σχηματισμένου χρυσοῦ μέτρου ἀξίας, ἂν καὶ ἡ λειτουργία τοῦ τελευταίου αὐτοῦ στὴν Ε.Σ.Σ.Δ. διακρίνεται βασικὰ ἀπὸ τὴ λειτουργίαν τοῦ μέτρου ἀξίας στὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομικὴ, ἔχει δὲ ἀπέναντί της μεγάλην προτεραιότητα. Ἐνῶ ἡ συναλλαγματικὴ ἀξία τῶν χαρτονομισμάτων ὑποτιμᾶται, ὀλοένα καὶ περισσότερο, στὶς καπιταλιστικὰς χώρας, κατὰ συνέπειαν τοῦ ἀκατάπαυστου μεταπολεμικοῦ πληθωρισμοῦ, τὸ σοβιετικὸ ρούβλι παραμένει ἀκλόνητον. Ἐχει σταθερὸ περιεχόμενον χρυσοῦ καὶ ἡ ἀγοραστικὴ του ἀξία ὑψώνεται διαρκῶς.

Τὸ νὰ ἀρνηθῇ κανεὶς τὴν σημασίαν πού ἔχει τὸ χρυσὸ περιεχόμενον τοῦ σοβιετικοῦ χρήματος στὴ λειτουργίαν του σὰν μέτρου ἀξίας σημαίνει νὰ ἀρνηθῇ ὅτι τὰ σοβιετικὰ χρήματα εἶναι χρήματα πραγματικὰ καὶ δὲν ἐκπροσωποῦν συνεπῶς κανένα ὀλίσθημα πρὸς τὴν παλαιὰ σφαλερὴ ἄποψιν «τῶν λογιστικῶν ἐνδείγματων». Οἱ ὁπαδοὶ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τῶν ἀπόψεων, ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ ρούβλι στὴ μὲν παγκόσμιαν κυκλοφορίαν του εἶναι τὸ ρούβλι τὸ χρυσό. Στὴ δὲ ἐσωτερικὴν του κυκλοφορίαν εἶναι κάτι τὸ ὀλότερον διαφορετικόν, δὲν εἶναι χρῆμα. λένε, στὴν κυριολεξίαν. Ἡ ἄποψις αὕτη ἀρνεῖται στὴν οὐσίαν τὸν ἐνιαῖον, μονιστικὸν καθορισμόν, τοῦ σοβιετικοῦ χρήματος. Μιὰ τέτοια δυαδικὴ μεταχείρισις ἔρχεται πρὸς ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ πρὸς τῆς σύγχρονες ὁργανωτικὰς βάσεις τοῦ νομισματικοῦ μας συστήματος καὶ τοῦ συναλλαγματικοῦ μηχανισμοῦ. Τὸ σοβιετικὸ ρούβλι μπορεῖ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ ρόλον του σὰν συναλλαγματικὴν βάση παγκόσμιαν, κυκλοφορίας στὶς χώρας τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου, μόνον ἐπειδὴ ἔχει σταθερὸ περιεχόμενον χρυσοῦ καὶ δὲν ὑπόκειται πρὸς περιπτώσεις ὑποτιμήσεων.

Τὸ σοβιετικὸν νόμισμα εἶχε περιεχόμενον χρυσὸν καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν κυβερνητικὴν ἀπόφασιν, τῆς 28 Φεβρουαρίου 1950, περὶ μεταθέσεως τῆς τιμῆς τοῦ ρουβλίου πρὸς χρυσὴν βάση. Τὸ περιεχόμενον του πρὸς τὸ χρυσὸ καθοριζότανε τότε ἑμμεσὰ μετὰ τὸν διχαστικόν τῆς τιμῆς τοῦ σοβιετικοῦ συναλλάγματος, πρὸς τὸ ξένον

συνάλλαγμα πού εἶχε ὠρισμένο περιεχόμενο χρυσοῦ. Στὰ 1926, ἡ βασικὴ τιμὴ τοῦ σοβιετικοῦ συναλλάγματος εἶχε καθορισθεῖ. στὴν ἀρχὴ μὲν στὴ σχέση του πρὸς τὸ γαλλικὸ φράγκο. ἀπὸ τὸν Ἰούλιο δὲ τοῦ 1937 στὴ σχέση του πρὸς τὸ δολλάριο τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ἡ τιμὴ του σὲ δολλάρια ἦτανε, ὡς τὴ 1 Μαρτίου, 1950 5 ρούβλια καὶ 30 καπίκια γιὰ 1 δολλάριο. Τὸ περιεχόμενο σὲ χρυσὸ τοῦ δολλαρίου εἶχε καθορισθεῖ, ὡς γνωστὸ, μὲ τὸ νόμο τοῦ 1934 σὲ 0,88867 γραμμάρια καθαροῦ χρυσοῦ. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, τὸ περιεχόμενο τοῦ ρουβλίου σὲ χρυσὸ ἀπετέλεσε ἓνα μέγεθος παράγωγο τῆς τιμῆς ἢ τῆς ἰσοτιμίας ἀνάμεσα στὸ σοβιετικὸ καὶ στὸ ξένο συνάλλαγμα. Ἡ περίοδος πού ἀρχίζει ἀπὸ τὴν 1 Μαρτίου 1950 μὲ τὸν ὑπολογισμό τῆς τιμῆς τοῦ ρουβλίου σὲ χρυσὴ βάση, σημαίνει πὼς ἀπὸ τὴν ἡμέρα αὐτὴ τὸ χρυσὸ περιεχόμενο λειτουργεῖ ἄμεσα σὲ γραμμάρια χρυσοῦ καὶ δὲν συνάγεται ἔμμεσα ἀπὸ τὴ σχέση τῆς συναλλαγματικῆς τιμῆς. Ἄν τὸ περιεχόμενο αὐτὸ σὲ χρυσὸ μπορούσε νὰ συναχθεῖ προηγουμένα ἀπὸ τὴ σχέση τοῦ σοβιετικοῦ συναλλάγματος πρὸς τὸ ξένο συνάλλαγμα, ἀντίθετα τώρα ἡ ἴδια αὐτὴ συναλλαγματικὴ τιμὴ προσδιορίζεται, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὸ περιεχόμενο σὲ χρυσὸ τοῦ σοβιετικοῦ νομίσματος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἀπὸ τὴ λεγόμενη «τιμὴ χρυσοῦ» σὲ ξένα χαρτονομίσματα, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀξία τοῦ ξένου συναλλάγματος σὲ χρυσό. Τὸ περιεχόμενο χρυσοῦ τοῦ ρουβλίου τὴ 1 Μαρτίου 1950 εἶχε καθορισθεῖ σὲ 0,222668 γραμμ. καθαροῦ χρυσοῦ. Στὴ βάση αὐτὴ ἡ τιμὴ συναλλάγματος σὲ δολλάρια καθορίσθηκε σὲ 5 δολλάρια τὸ 1 ρούβλι, ἀντὶ τῶν 5,30 πού εἶχε πρίν.

Μὲ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ περιεχομένου, σὲ χρυσό, τοῦ ρουβλίου (0,222668) πού ἰσχύει γενικὰ καὶ ἔχει μόνον γιὰ τοὺς διεθνεῖς λογαριασμοὺς προσδιορίσθηκε καὶ ἡ ἐπίσημη τιμὴ ἀγορᾶς χρυσοῦ πού ἰσχύει στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας, ὅπως καὶ στὶς ἐξωτερικὲς σχέσεις (4 ρούβλια καὶ 45 καπίκια γιὰ 1 γραμ. καθαροῦ χρυσοῦ).

Ὁ σχεδιασμένος καθορισμὸς τῆς τιμῆς τῶν ἐμπορευμάτων σὲ σοβιετικὸ νόμισμα δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐκφραση τῆς ἀξίας του σὲ χρυσό. Ἡ σχέση, δὲ αὐτὴ ἀκριβῶς τοῦ σοβιετικοῦ χρήματος πρὸς τὸ χρυσὸ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἐκπληρώσει τὴ λειτουργία του ὡς μέτρου ἀξίας. Ἡ σχέση αὐτή, ὅπως ἀπὸ τὰ ὅσα εἶπαμε προκύπτει: ἐκφράζεται: α) Στὴν ἱστορικὴ ἀλληλουχία τῶν σύγχρονων τιμῶν πρὸς τὶς προηγούμενες πού εἶχαν καθορισθεῖ σὲ χρυσὸ νόμισμα, τὸ ὁποῖο κυκλοφόρησε μὲ τὴ νομισματικὴ μετορρύθμιση τῶν ἐτῶν 1922-24. β) Στὸν καθορισμὸ, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο 1950, τοῦ χρυσοῦ περιεχομένου, πρᾶγμα πού ἀντανάκλᾳ ἄμεσα τὴν ἀξία τοῦ σοβιετικοῦ νομίσματος, καθὼς καὶ τὴν ἀγοραστικὴ τιμὴ τοῦ χρυσοῦ στὸ ἐσωτερικόν. γ) Στὴν ἐξασφάλιση σὲ χρυσὸ τῶν σοβιετικῶν τραπεζογραμματίων, στὴν παραγωγή καὶ συσσώρευση χρυσοῦ, ὑπὸ τύπο συγκεντρωμένης κρατικῆς ἀποθησαύρισης, ἐφεδρειῶν κεφαλαίου παγκόσμιου χρήματος.

Ἄν καὶ τὸ ζήτημα τοῦ χρυσοῦ εἶναι ἀρκετὰ περίπλοκο θὰ ἦτανε λάθος νὰ τὸ

ἐξήταξε κανεὶς σὰν κεντρικὸ πρόβλημα τῆς σοβιετικῆς χρηματικῆς θεωρίας. Τὸ πρόβλημα τοῦ ὅλικοῦ ἀπὸ τὸ ὅπου γίνεται τὸ χρῆμα, δὲν εἶναι καθόλου κεφαλαϊῶδες, θεμελιακὸ πρόβλημα γιὰ τὴ θεωρίαν αὐτήν. Ἡ φύσις, ἡ οὐσία τῶν χρημάτων γενικά, δὲν ἔγκειται στὶς ἰδιομορφίας τῆς καταναλωτικῆς ἀξίας τοῦ ἐμπορεύματος ἐκείνου ποὺ λειτουργεῖ μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ γενικοῦ ἰσοδύναμου. Ἐγκεῖται σ' ἐκεῖνες τὶς κοινωνικὰς παραγωγικὰς σχέσεις ποὺ τὰ χρήματα αὐτὰ ἐκφράζουν καὶ κατὰ συνέπεια στὸ χαρακτῆρα τῆς ἐργασίας ποὺ ἀποτυπώνεται σὲ χρῆμα. Καθὼς καὶ σ' ἐκεῖνες τὶς κοινωνικὰς λειτουργίας ποὺ τὰ χρήματα ἐπιτελοῦν. Αὐτὰ εἶναι τὰ ζητήματα ποὺ ἀποτελοῦν προβλήματα θεμελιακὰ τῆς χρηματικῆς θεωρίας.

.....».

